

ЕКОНОМИСТ

Год. V.

Август 1925.

Број 8.

РАСПРАВЕ

Мишљење о трећем пројекту закона о непосредним порезима

Од проф. Др. Бранислава Димитријевића.

— Свршетак —

У тачци 11 код I групе истог сјава, прихвати ли се аустријска формулација тачке 7 члана 19, има изостати „гајења риба“, а можда и „ракова. Усвоји ли се уг.-хрв. формулација, има та тачка остати непромењена.

За тачку 1 код II групе и за III групу истог сјава ставио сам већ предлог и образложио га у опћем делу.

У тачци 2 код II групе истог сјава има се место („помоћника, калфе“) ставити (помоћника калфе, шегрта).

Тачку 3 код II групе истог сјава треба надопунити тако, да гласи:

3) закупи земљишта код закупаца, амо подразумевајући и закупе на аликотно учествовање у приходу (на пола, на треће и т. д.), ако закупач сам ради земљу — и то како узакупљену тако и евентуалну властиту, — а само изнимно можда употребљује плаћене радне силе;

Неоправдано је наиме да закуп на део прихода ужива погодност ниже пореске стопе и онда, када се јавља у облику великог закупа. Нема надаље никаква разлога, да се и осталим закупима не да та погодност под истим претпоставкама, под којима је дата закупима на део прихода. Осим тога, та би тачка формулирана онако, како је формулирана у пројекту, стајала у протусловљу са тачком 7 I групе. Ни са тачком 8 члана 50 не би она право хармонирала.

Последња шри става овог члана треба одвојити и ставити под посебни члан. Први од њих треба осим тога преимачити, да гласи овако:

Свака радња једног подузећа (централа и поједине филијале) сматра се посебним пореским објектом.

Формулација тог става у пројекту чини се да не лучи јасно појмове „предузеће“ и радња“. О томе, како ти појмови стоје један према другом, изјавио сам се већ код члана 1.

Чл. 50.

Усвоји ли се ослобођење и од овог пореза за она лица, чији укупни доходак не надмашује минимум ексистенције, а у вези с тиме и ниска пореска стопа код овог пореза за лица, чији доходак додуше надмашује минимум ексистенције, али не надмашује годишњи износ од 18.000 динара, како сам то све предложио у опћем делу предвидевши и повећање минимума ексистенције, онда је одредба *шачке 7* овог члана сасвим сувишна и неумесна и има према реченом предлогу да буде замењена одредбом о ослобођењу на наслову минимума ексистенције.

Систих разлога, а осим тога и обзиром на предложену преинаку тачке 3 код II групе другог става члана 48, има *шачка 8* овог члана да изостане сасвим. А и без тога је та тачка — нарочито њен критериј „који служе искључиво за издржавање његово и његове породице“ — једно недоношче. Чисти приход закупа одн. доходак закупников, који отуда резултира, може наине — као и сваки други доходак — да служи искључиво за наведену сврху био он мален или велик; колико ко од свога дохотка троши за издржавање, зависи само од тога, како он и његова породица живи. И онда, зар да се закупнику малом земљораднику, који због изванредне штедње своје меће нешто на страну — капитализира, рецимо, дз узмогне комадић земље и сам стећи — ускрати ослобођење само зато, што му закуп не служи искључиво за издржавање, јер служи и за стицање иметка. Но да се споменути критериј и друкчије схвати и у том другом смислу сретније стилизира овако: „ако немају и другог дохотка за издржавање своје и своје породице“, не може ипак да издржи критику, јер није разумљиво, зашто сиромашни мали земљорадник, који има нешто дохотка и из другог извора (рецимо из над-

ничења), не би уживао ослобођење свог закупа од овог пореза, а уживао би таково ослобођење други мали земљорадник, који повлачи свој доходак додуше само из закупа, али му је тај доходак зато ипак већи од укупног дохотка оног првог земљорадника. Осим тога ће овде мали земљорадник, ако штеди и уштеду корисно улаже, имати одмах доходак и из другог извора, а ослобођење би морало само због тога да престане.

Чл. 56 тач. 1 у вези са чл. 83, II. Предлажем, да се *тачка 1 члана 56* преиначи тако, да гласи:

1) камате дугова, који терете предузеће, најамнине односно закупнине и други такви терети приватно-правне нарави, који терете предузеће и умањују чисти приход, који запада пореског обвезника;

Пројект наводи под том тачком само најамнине за локале, но има и других најамнина односно закупнина, које могу да терете предузеће. Надаље ваља овамо уврстити и камате дугова, које терете предузеће, а које се према позицијама, што их наводи члан 56, и обзиром на тач. 6 члана 57 (реч „туђ“) не би могле одбити. Те камате сачињавају — у нормалном случају — онај део чистог прихода предузећа, који не запада порезног обвезника него његовог веровника, који од тог дела чистог прихода већ плаћа порез на ренте (в. чл. 62 т. 1 и 2). Када се те камате не би одбијале од бруто прихода, водило би то дакле до двоструког опорезовања њиховог износа, једанпут код веровника (порезом на ренте) а други пут код дужника (порезом на предузећа); овај последњи би имао да плаћа и сноси порез на одговарајући износ чистог прихода, који не улази у састав његовог него у састав туђег дохотка, а то и онда, када би износ камата апсорбирао читав чисти приход. Како се према техници, која је предвиђена у овом пројекту за одмеравање пореза на предузећа, одбијање камата да свде провести без посебних потешкоћа, има се оно и допустити. То је допустио и зак. чланак IX: 1909. о опћој тециварини (§ 15 тач. 5) — који припада низу закона из 1909. познатих под именом Векерлове реформе директних пореза, — а практикујало се је то и на основу старијег зак. чланка XXIX: 1875. (према реш. фин. суда 574 из 1884), који је уз различите преиначе још на снази у Војводини, Хрватској и Славонији, Међумурју и

Прекомурју. Противно поступање, какво предвиђа пројект, значило би корак унатраг према том законодавству и не би било повољно за развитак подузетништва у земљи, које један извор своје снаге налази у кредиту.

Ако се овде предложена преинача тач. 1 члана 56 проведе, онда се мора и *члан 83, II* (стр. 220 Грађе) преиначити тако, да тач. 1) и 2) почињу великим словом, тач. 2 заврши тачком место тачком са зарезом и да се тачци 2) дода ова нова реченица:

Изузимају се од тога ставке означене у тачци 1 члана 56, које су већ одбите код установљења пореске основице за порез на предузећа.

Чл. 56 тач. 2 у вези с чл. 48 тач, 12.

Предлажем, да се *тач. 2 члана 56* преиначи тако, да гласи:

2) у приходу предузећа односно другог самосталног течевног занимања садржани чисти приход властите или уживане имовине, која подлежи порезу на земљиште или порезу на зграда, и то код земљишта до износа двоструког катастарског чистог прихода, а код зграда односно делова зграда до износа, који служи као основица за разрез пореза од тих објеката; а у вези с тиме, да се *тачци 12 члана 48* дода на концу пред тачком са зарезом: (тач. 2 чл. 56).

Ако се чисти приход земљишта, који подлеже земљарини, одбија овде од бруто прихода, логично је, да се и чисти приход зграда, када подлеже порезу на зграда, који је од земљарине пуно још виши, такођер одбија. Док је пројекат код пореза предузећа, обвезаних на јавно полагање рачуна, предвидео одбитак и чистог прихода зграда (чл. 94 тач. 3), овде га испушта. То је ваљало и исправити, јер би иначе чисти приход зграда, опорезован већ порезом на зграда, био по други пут опорезован порезом на предузећа. То је прва промена, коју садржи мој предлог. Осим тога сам тој тачци дао другу стилизацију, која је логички тачнија.

Код земљишта допушта и мој предлог да се чисти приход одбије до износа двоструког катастарског чистог прихода. То стоји у вези с пропозицијама, које сам изложио у питању земљаринског провизорија код члана 21. Оне су тако удешене, да се приближно постизава и извесна равномерност по томе, што би ефективно оптерећење земљарином — просечно узето — свуда приближно имало одговарати половини номиналне 20⁰/₀-не пореске стопе (или, што излази на исто,

што би множењем кат. чистог прихода добиване нове основице свуда приближно имале одговарати половини фактичног чистог прихода). Усвоје ли се те пропозиције, онда ће ваљати тачци, о којој је овде реч, додати још одредбу о томе, који се износ у крајевима без катастарских операта има претходно сматрати катастарским чистим приходом; одредба се та може лако донети у духу оних пропозиција, које се тичу специјално тих крајева. — Ако би се код коначног изједначења земљарине за целу Кеаљевину — било путем нове процене и разредбе по истим начелима и у крајевима с катастарским оператима било путем темељите ревизије катастра — хтело кат. чисти приход и даље држати приближно на висини половине фактичног, остаје тачка, о којој је овде реч, нетакнута. А ако би циљ био, да катастарски чисти приход по могућности буде изразом фактичног чистог прихода, онда се лако може подједнако преиначити та тачка у том смислу, да се и чисти приход земљишта има одбијати само до износа, који служи као основица за разрез пореза.

Морам још да приметим, да је неконсеквентно, када и пројект допушта одбитак кат. чистог прихода у двоструком износу. По члану 21 прејекта имао би се, како сам код тог члана одмах на почетку споменуо, кат. чисти приход дићи на разину фактичног садањег чистог прихода, а у таквом случају може логично да се допусти само одбитак једноструког износа кат. чистог прихода. Ако се је ипак друкчије мислило, онда је члан 21 требало друкчије формулирати, али онда подједно и рећи, до које се мере — у релацији према фактичном чистом приходу — има дићи кат. чисти приход, јер се то питање не може решавати изван закона, пошто битно упливише на величину пореског терета — баш као и сама пореска стопа — и на релацију тог терета напрама теретима, које представљају други облици пореза.

Чл. 56.

Увод члана 57 да се преиначи тако, да гласи :

Не могу се одбити, и ако су веродостојно доказане, ове позиције:

Образложење за ту преинаку инволвира даље образложење за преинаку тачке 6 овог члана.

Према ономе, што сам рекао код чл. 56 тач. 1, мора се преиначити и *тачка 6 члана 57*. Под туђим капиталом наиме, који се спомиње у тој тачци, разумева се капитал, до кога је подузетник дошао путем кредита, камате пак, које се плаћају од тога капитала, имају се одбити према предложеној преинаци тачке 1 члана 56. Ако се пак та тачка има да схвати друкчије, требало је то јасније рећи, јер се иначе уз стилизацију, коју пројект даје члану 56 и уводу члана 57 (реч „издатци“), и савез с другим одредбама пројекта намеће мисао, да се та тачка — поред камата, које си подузетник каклулаторно зарачунава на властити капитал — тиче камата, које подузетник плаћа за туђе капитале. Предлажем — наслањајући се на зак. чланак IX: 1909 (§ 17 т. 6) — да се тачка 6 члана 57 преиначи и надопуни тако, да гласи:

6) Камате у предузеће уложених капитала, разумевајући овамо и камате од потраживања из трговачких послова, које су према члану 63 изузете од порезе на ренте, као и камате, а и наплате рада, које код друштвених предузећа на основу закона или друштвеног уговора припадају члановима као таковима;

Ова преинака односно надопуна не треба коментара. О члану 63, који се ту цитира, говорићу још, када буде на реду.

Такође у вези с предложеном преинаком тач. 1 члана 56 предлажем, да се *тачка 3 члана 57* надопуни тако, да гласи:

3) камате оног капитала, који је порезни обвезник позајмно од чланова породице, који живе с њиме у заједничком кућанству, ако те камате добија на располагање порески обвезник, надаље еквивалент рада тих чланова породице.

За *последњи став члана 57* предлажем, да се преиначи тако, да гласи:

Дизање или падање вредности темељног иметка, који лежи у подuzeћу, не упливише на установљење пореске основе.

Порез на ренте.

Чл. 62.

Предлажем, да се *став први* овог члана преиначи тако, да гласи:

Порезу на ренте подлежи сваки иметак и имовинско право, које не подлежи другом порезу на приход (чл. 1 тач. 1, а не може се сматрати ни принадлежношћу из службеног односа (чл. 85 сл. д).

Пројект је од узора, којим се је служио за овај став, одступио на штету ствари. Дефиниција предмета пореза на

ренте је овде преуска, пошто би по тој дефиницији под тај порез потпадале и оне камате и ренте, које је и сам тај пројект хтео захватити само порезом предузећа, обвезаних на јавно полагање рачуна (в. Мотиве у Грађи, стр. 256 последњи став). С тога се мора та дефиниција променути.

Места, која у својој дефиницији у кламери цитирам (чл. 1 тач. 1 и чл. 85 сл. д), цитирана су према промењеној формулацији, коју у овом мишљењу за та места предлажем. Суплеторни карактер пореза на ренте у систему пореза на приход, који пројект садржи, долази јасно до израза у тој дефиницији.

У *стiаву другом iшач. 1* имају се изоставити речи „и ренте“, јер је реч „ренте“ у оном смислу, у коме је у тој тачци употребљена, већ обухваћена називом „камате“, па стилизација пројекта може само да даде повода кривом тумачењу.

К *стiаву другом iшач. 2*. Стилизацијом те тачке хтело се је, како изгледа, рећи краће оно исто, што је шире речено у првом пројекту (чл. 77 т. 2). То међутим није успело, јер томе смета употребљена реч зајам, која уз тако скраћени текст мора логички да доведе до ужег тумачења. Због тога ваља дати предност тексту, који та тачка има у првом пројекту, јер је ту мисао изражена јасно, и ако стилизација ни ту није без приговора. Но није постојала никаква потреба, да се мења стилизација (апстрахирам од промена у изразима) тачке 2 §-а 1 зак. чланка VII:1909., која је овде служила за узор, а која је несумњиво боља. Предлажем у наслону на ту стилизацију, да се тачка 2 стилизира овако:

2) камате (евентуално дисконтне или прирачунане) од главница, које су позајмљене на менице, задужнице, друге какве исправе или без исправе, надаље камате од остатака куповнине, кауција и других тражбина; разумевају се овамо и камате од углавничених камата;

За *iшачку 3 другог стiава* предлажем, да се преиначи тако, да гласи:

8) камате од укамативих улогама у ком облику (на уложну књижицу, текући рачун и т. д.);

Речи „улози на штедњу“ ваљало је ту заменити речима „укамативи улози“, јер нису сви ти улози (депозити) штедним улозима. Благајничке састојине нпр., које се у облику улога поверавају банци на благајничко руковање и од којих се — изузев централне банке у иеким државама — плаћају камате,

не могу се никако сврстати међу штедне улоге у правом смислу те речи.

За *шачку б другог става* предлажем у вези с предложеном преиначом првог става, да се прва реченица те тачке преиначи тако, да гласи:

б) закупнине (и у случају пазакупа) и сваковрсни приходи свих оних имовинских објеката и имовинских права, који не подлеже другом порезу на приход, а не заснивају се ни на службеном односу.

Друга реченица те тачке остаје непромењена. Но морам приметити, да и овде вреди *mutatis mutandis* оно, што сам рекао о неконсеквенцији пројекта на концу код члана 56 тач. 2.

Чл. 63.

Предлажем, да се овај члан преиначи тако, да гласи:

Камате од таквих потраживања, која доказано извиру из трговачких послова, не подлеже овом порезу све дотле, док због престанка или преноса радње или с других разлога не престану бити саставним делом бруто прихода, из кога се одбијањем допуштених позиција израчунава чисти приход, који потпада под порез на предузећа.

Исто тако не подлежу овом порезу оне камате, које код друштвених предузећа на основу закона или друштвеног уговора припадају члановима од њиховог удела у друштвеној имовини.

Овај члан стоји у вези с предложеном преиначом и надопуном тачке б члана 57. Њиме се у првом ставу изузимају камате, о којима је тамо реч, од пореза на ренте, јер оне — када предузеће успева — сачињавају саставни део чистог прихода, који потпада под порез на предузећа. Могло би се додуше и обратно поступати — тако, да се те камате овде опорезују, а код пореза на предузећа узму као одбитна позиција, али би такво поступање било ванредно неумесно и с техничких и са стварних разлога који леже на длану.

Што се тиче другог става, ради се ту о каматама, које за чланове извиру евентуално из нормама закона или друштвеног уговора, које се односе на поделу добитка и губитка, дакле о каматама, које ни нису камате у строгом смислу речи: у колико оне налазе своје покриће у чистом приходу предузећа, указују се само као *ргаесіриит*, који добива сваки члан из чистог прихода пре даље његове поделе. Јасно је, да такве камате не моги потпадати под порез на ренте.

Примећујем још, да је овај члан аналоган ставовима на концу §-а 1 зак. чланка VII: 1909. Што се тиче другог става

алудира тај зак. чланак само на „камате, које код јавних трговачких друштава и друштава комадинтних у смислу §-а 84 и 136 зак. чланка XXXVII: 1875*) припадају члановима“. Овде је ваљало истој мисли дати испревнији генерални облик.

Чл. 64.

Под *тачком 8* овог члана ослобађају се од пореза на ренте „сопствени приходи масених каса“. Назив „масена каса“ биће да у већем делу државе није познат, а и реч „масен“ чини ми се да није сретно створена. Мислим да се овде под „масеним касама“ разумевају кумулативне сиротињске касе. У том случају треба у кламери додати тој тачци за објашњење тај назив. У томе смислу предлажем, да ова тачка гласи овако:

8) Камате, које примају масене касе (кумулативне сиротињске касе)

Порез на доходак.

Чл. 74.

У *тачци 3* овог члана има се изоставити реч „окрузи“, садржана у првој кламери, пошто окрузи нису самоуправна тела (чл. 96 Устава).

У *тачци 6* иза речи „задруге“ треба ставити у кламери: кућне. Иначе би се могло мислити и на друге задруге, које овамо не спадају.

Чл. 75.

У *првом ставу* место „зборни каптали“ треба рећи: столни и зборни каптали.

Чл. 77.

У *тачци 2* хтело се је ваљда рећи „масене благајне“ а не „месне благајне“, како је речено.

За *тачку 6* сам предложио већ у опћем делу, да се минимум ексистенције дигне бар на 6.000 динара годишње.

Чл. 81.

Овај члан сачињава изнимку од начела, израженог у првом ставу члана 79, да се под укупним дохотком имају подразумевати сва примања пореског обвезника. За норму, коју има да изрази *прва реченица овог члана*, логичнија је и

* То је уг.-хрв. трговачки закон.

боља формулација уг. хрв. зак. чланка X: 1909 § 10, од које је одступљено без потребе. У наслону на ту формалацију предлажем, да се прва реченица овог члана преиначи тако, да гласи:

Наслеђена или дарована имовина и примљена главница од осигурања шивота могу се опорезовати само у њиховом приходу.

Гледиште, са кога се та примања овде просуђују — т.ј. да су прирастком (повећањем) имовине, а не састојином дохотка — је само разлог тој норми, који из ње јасно произлази, па га не треба истицати у закону, а ако би се то хтело онда би то требало учинити у таквом облику, који тој сврси одговара (рецимо речима: пошто су то прирастци иметку а не доходак).

Ни друга реченица овог члана није сретно формулирана. Она кореспондира са другим ставом §-а 10 цитираног зак. чланка, који је овде промењен на штету ствари и јасноће. Предлажем, да се и та друга реченица преиначи и уврсти као посебан став, који ће да гласи:

Под ово гледиште пада и добитак, који потиче из продаје непокретности и других имовинских предмета, осим ако је продаја предметом пореза на предузећа или ако се збила у извађању спекулативног посла.

Држи ли се, да је по пројекту свака продаја, која се збила у извађању спекулативног посла, предметом пореза на предузећа, онда последње речи у предложеној преинаци „или ако се збила у извађању спекулативног посла“ могу изостати. Но ја то не држим. Под порез на предузећа потпадају наиме по првом ставу члана 48 само *предузећа* и друга самостална течевна занимања. Не би дакле овамо спадала продаја, коју је неко извео у извађању спекулативног посла, којим се он не бави обртимице, а није га извео ни у другом којем свом пословном кругу. Такав посамце изведени посао не може се сматрати ни предузећем ни другим каквим самосталним течевним занимањем, а према томе ни добитак из таковог појединачног спекулативног аранжмана не потпада под порез на предузећа. Једину изнимку садржи тачка 10 члана 48. Реч „послови“, која узгред долази у тачци 14 истог члана, није довољна уочи одређене формулације првог става тог члана, да се утемељи мишљење, да и појединачни спекулативни послови потпадају опћенито под порез на предузећа.

Да се то може узети, могло би се постићи тако, да се у *тачки 10 члана 48* иза речи „непокретности“ додаду речи „и других имовинских предмета“, тако да би онда гласила „продаја непокретности и других имовинских предмета, купљених у сврху препродаје“. У таквом се случају могу мирне душе изоставити наведене последње речи у предложеној преинаци друге реченице овога члана, јер би таквом формулацијом тачке 10 члана 48 све продаје које извиру из спекулативних послова, биле исцрпљене.

Карактеристика је наиме спекулативног посла у томе да је једна ствар купљена у очекивању, да ће јој вредност пораста и да ће се тако продајом те ствари пре или кашње получити добитак. Само се у таквом случају може рећи, да се кашња продаја збила у извађању спекулативног посла, а не и онда ако је ствар била купљена у сврху трајног улога капитала или трајне употребе ради, а кашње ипак продана била, да се искористи повољна коњунтура, н. пр. ако је пољоделац свој посед, који је пуно година сам искоришћавао, продао с добитком искоришћујући повољну коњунтуру. У последњем случају и тај добитак пада под исто гледиште као и наслеђења или дарована имовина ит.д., т. ј. може се опорезовати само у његовом приходу. Друкчије стоји ствар, ако неко купи извесно земљиште близу којег града очекујући, да ће се град у том смеру ширити или да ће се жељезница у близини изградити и земљиште због тога скочити у цени, па га кашње, кад се нада испунила, прода, па макар га међутим и обрађивао, или кад неко, ко се иначе не бави спекулативним пословима, изведе посамце који спекулативни посао на бурзи (игра на бурзи).

Мислим, да сам својим излагањем ствари довољно доказао оправданост предложених преинака. Остаје ми само још да ставим предлог, који се по свему сам од себе намеће, наиме, да се *чишав члан 81* у свом преиначеном облику уврсти пред члан 80 а одмах иза члана 79, на који логично надовезује.

Члан 83. I.

На почешку треба место „Од бруто примања сваког извора дохотка“ рећи „Од бруто примања из сваког извора

дохотка“, пошто извор дохотка нема никакво примање, него се примање црпе из извора дохотка.

У *тачци 1* имају се речи у кламери „тако звани трошкови режије“, изоставити, јер се под трошковима режије разумевају и други издатци. Према томе се има преудесити и *тачка 3* тако, да се место речи „у трошкове режије“ ставе речи „у трошкове означене у *тачци 1*“.

Члан 83. II.

У *првом и последњем ставу* треба место речи „збира чистога прихода појединих извора“ ставити речи „збира чистих примања из појединих извора“.

Даљу преиначу види код члана 56 *тач. 1*.

Чл. 85.

Реч „Приход“ у *највишима* појединих извора дохотка ваља свуда заменити са „доходак“, јер се овде не ради о приходима (Erträge) него о парцијалама укупног дохотка, које извиру из појединих извора, а те се парцијале такође називају дохотком, јер се иначе ни неби могло говорити о укупном дохотку, с којим називом започиње члан 79.*)

Примећујем овде, да је у стручној анкети реч приход на основу мог разлагања била одабрана за појам, који Немци обележавају називом Ertrag. У том се смислу порези на приход као предметни порези и у пројекту стављају у опреку према порезу на доходак као персоналном порезу. Ипак пројект не само на овом месту него и иначе употребљује често назив приход и у другом смислу, у случајевима наима, где Немци говоре о Einkünfte, Einnahmen, а и Einkommen. Та недоследност у употреби једног основног термина није ни мало згодна за један закон и може само да уноси забуну. С тога треба *назив приход свуда*, где је употребљен у другом смислу, исправити према томе, како то дотични случај собом доноси. Негде ће се — као и у споменутим натписима — моћи рећи доходак, другде примања или примитци, понегде се тај назив

*) Уг хрв. зак. чланак X: 1909 о доходарини употребљује у својим натписима (§ 16 и след.) исправно реч „доходак“, а аустриски закон о директним персоналним порезима у § 163 и след. употребљује исто тако назив „Einkommen“.

може заменити и адјективним изразом, на пр. место приход од камата (чл. 94. тач. 4.) — који је израз у целини лош, јер су камате саме приход или доходак већ према томе, да ли их посматрамо са стајалишта објекта, који их даје, или са стајалишта субјекта, који их прима — може се рећи примање камате у опреци према каматама, које неко сам плаћа, и т. д.

Чл. 85 сл. а.

Предлажем, да се *с̄тавови 1 и 3* замене овим ставовима, који ће непосредно следити један иза другог:

У случају искоришћавања земљишта у сопственој управи (режији) има се сматрати дохотком читав чисти приход, који се фактично получаје од пољског и шумског господарства и с њиме спојених права и узгредних производња, које не потпадају под порез на предузећа.

Код оцењивања чистог прихода може послужити као упориште и размер према обичним закупнинама, које се плаћају у дотичном крају за сличне поседе, ако таквих закупнина има. Но код тога ваља уважити, да је доходак поседника, који посед искоришћује у властитој режији, у колико можда посебна његова лична својства не дају други резултат, у правилу већи од дохотка поседника, који га даје у закуп. *) Када се установљују обичне закупнине, треба уважити у првом реду закупнине, које су получене код издавања имања под закуп путем јавне лицитације.

С̄тав 2 пројекта, који има да следи иза тога, има се преиначити тако да гласи:

Код оцењивања чистог прихода имају се узети у рачун у сваком случају сви узгредни приходи.

Свуда се наине иде за тим, да се порезом на доходак обухвати по могућности читав доходак из појединих извора, који је фактично получен; да ли су дотична чиста примања „обичајна“ или не, то је свеједно. На „обичајне“ приходе може да се гледа искључиво само код прихода, који се катастарски утврђују за сврхе пореза на приход од земљишта. Противно поступање значило би корак унатраг. Први пројект (чл. 139 ст. 3) заслужује у томе погледу безусловно предност.

К *с̄таву 5* пројекта. Чисти приход не може да се дели овде по аликвотном кључу, јер се аликвотни кључ редовито не односи на чисти приход, него на природ (производ), а и

*) Први мора наине у свом дохотку да нађе и наплату за рад свој и своје породице и примерено укамаћење свог пословног (обртног) капитала. Види о томе нарочито аустриски provedбени напутак к IV поглављу закона од 25. окт. 1896 о директним персоналним порезима, чл. 55 тач. 15.

што се тиче користи из закупљеног добра може такав закупник да ужива и неке посебне користи, које не долазе под деобу (кућа за становање, извесне нузгредне производе ит.д.); трошкови пак једне и друге стране могу да буду врло неједнаки. Због тога би била — држим — боља овакова норма:

У случају закупа по аликвотном делу (на пола, на треће и т. д.) сачињава доходак сваке стране (поседника и закупника) део чистог прихода, који на њу отпада. Чисти се приход израчунава као и код господарења у сопственој управи.

Формулација тог става у пројекту, према којој се „чисти приход дели по аликвотном кључу“, онемогућује, да се уваже истакнути моменти, а то је у противности са једним од главних начела пореза на доходак, да се код свакога има опорезовати фактични његов доходак. Преиначена формулација, коју предлажем, уважује све те моменте и слаже се у идеји потпуно са ставом 2 слова в овога члана. О истакнутим моментима водио је донекле рачун а први пројект (чл. 139 ст. 6). — Разуме се, да и закупник по аликвотном делу свој доходак има да фатира као доходак од предузећа (чл. 48 тач. 7) под рубриком в.

Чл. 85. сл. д.

Предлажем, да се на место *прва три става* ставе ова два става:

Под службеним односом разумева се овде сваки радни однос. Не спадају овамо безимовинска самостална течевна занимања (чл. 48. став 2 група II тач. 1 и став 3), ма се оснивала искључиво на раду.

У погледу прорачунавања и у опште у погледу плаћања пореза на принадлежности из службеног односа важе искључиво следеће одредбе.

Предложени други став замењује први став пројекта. Предложени први став замењује други и трећи став пројекта. Тај став уза сву своју краткоћу означаје прецизно подручје, на које се ово слово протеже, и чини свако набрајање на овом месту сувишним. Цитација у кламери, коју садржи, односи се на члан 48 у оном облику, који добија, када се проведу преинаке, које сам предложио у опћем делу.

Но промена, коју доноси предложени први став, није само формална него има и стварно значење. Пројект — у противности с начелом, које је сам поставио са првом реченицом свог другог става, и са нарављу ствари — хоће, како изгледа, да ограничи круг лица у радном односу, на која би

се имале да протежу одредбе овог слова. То произлази из његовог набрајања, нарочито из речи под крај другог става „*ст̄ално намештени* радници, надничари и кућна послуга и у *о̄иш̄те* сваковрсни намештеници *йод ст̄алном годишњом или месечном* платом или хонораром“. Према ограничењу, које те речи садрже, они радници и т. д., који нису у том смислу стално намештени, т. ј. који нису „под сталном годишњом или месечном платом или хонораром“, не би спадали овамо. Не би н. пр. спадали овамо радници, којима је најамница установљена по краћим одсецима времена од месец дана (рецимо на недељу, на дан) или по комаду, и ако су додуше уз одказ али трајно намештени. Међу какове би дакле дохотке спадали доходци таквих радника? Нема друге, него да их се онда сврста међу дохотке од предузећа и других самосталних течевних занимања. Да је томе тако, произлази и из члана 48, где се у III групи међу субјектима пореза на предузећа спомињу и радници по акорду, и из става 4 овог слова, где се међу променљивим припадљностима не спомињу акордне најамнице, и ако су оне споменуте и у уг.-хрв. („наплате по погодби или по комаду“) и у аустријском закону (Accord-und Sticklöhne). Тако би дошли до нонсенса, да би радници по акорду и онда радници, чија је најамница установљена на недељу, на дан, а који представљају у правилу најслабије плаћену групу радника, имали да плаћају и порез на предузећа, дочим би они други плаћали само порез на доходак, и ако и једни и други у ствари стоје у службеном односу.

Место *става* 4 предлажем, да се ставе ова два става:

Припадљности из службеног односа — разумевајући овамо и све, што порески обвезник добива од трећих лица по том свом односу — или су сталне или променљиве. У сталне припадљности спадају све оне припадљности, које су у новцу или у натури унапред установљене, н. пр. плате, најамнице (радничке плате, почастне (хонорарне) плате, пензије, станарине и додатци под свима називима, и т. д. У променљиве припадљности спадају све оне, чији износ односно количина није унапред познат, као што су то провизије удели у добитку (тантијеме), акордне најамнице (најамнице по величини чинидбе, н. пр. од комада), премије за прекопросечне чинидбе радника и других лица у службеном односу (н. пр. квантитетне премије, квалитетне премије, премије од уштеде и т. д.), дневнице, награде (напојније) и т. д.

Код црквених бенефицијата имају се међу припадљности рачунати нарочито:

1) приноси са стране државе, јавних фондова или опћина за издржавање, навластито допуне конгруе;

2) принадлежности у натури (лукно), надаље доходак од чинидаба, које бенефицијат годимице добива у ручном или возном раду, а које код установљења чистог прихода земљишног поседа нису узете у обзир;

3) штоларина и у опште таксе од црквених обреда (н. пр. дарови за посвећење куће);

4 стипендије и камате из фондација за вршење црквених обреда;

5) вишак дохотка месне црквене имовине (fabrica), у колико се исти у смислу прописа, који постоје, обрађа на дотирање пореског обвезника.

Што се тиче првог од ова два предложена става, промењено је ту разликовање сталних и променљивих принадлежности онако, како то одговара нарави ствари и законима, који су данас на снази. У вези с тиме и са предложеном преинаком ранијих ставова овог слова промењено је и набрајање.

Други од ова два предложена става наслања се на зак. чланак X: 1909, који је и пројекту служио за узор за односна места. Његова је задаћа овде, да истакне нарочито нека примања код црквених бенефицијата, која се имају рачунати у принадлежности из службеног односа.

Став 5. предлагем, да се преиначи тако да гласи:

Оне принадлежности, које су скопчане с извесним службеним издатком (путовањем и т. д., просте су од пореза, ако не прекорачају те издатке. У противном случају потпада вишак под порез. Онерозне принадлежности државних службеника (разни паушали за подмирење службених издатака, повремене дневнице и остали путни трошкови, и т. д.) просте су од пореза у потпуном износу. Једнако су код државних службеника просте од пореза станарине и додаци на скупоћу.

Пројект пушта испод пореза само онерозне принадлежности државних службеника. Онерозне принадлежности других лица у службеном односу би према томе у читавом износу потпададе порезу, јер се према даљем ставу 10 од принадлежности из службеног односа не могу одбијати никакви издатци. Таково стајалиште стоји у противности с нарављу онерозних принадлежности и не да се никако одржати. Било би и пр. сасвим нелогично код трговачких путника своте, које им припадају у име путних трошкова, у читавом износу третирати било као чисти приход било као доход. С тога је ваљало тај став преиначити, како сам предложио.

Иза става 6, предлагем, да се уметне овај нови став:

Принадлежностима из службеног односа имају се сматрати све оне личне и породичне пензије свих врста — рачунајућ овамо и милостињске опскрбе, — које се добивају од службодаваца или из фондова и благајна, у које плаћају приносе — делимично или искључиво — службодавци.

За *став 8.* предлажем у савезу са преиначом става 4, да се место речи „годишњу вредност променљивих принадлежности“ стави: годишњу вредност принадлежности у натури и променљивих принадлежности.

Ставу 10, предлажем, да се придодаду речи: осим издатака, који се код онерозних принадлежности имају одбити према ставу 5 овог слова.

К ставу 12. Тај је став неразумљив. Требало би га стилизирати јасније. Само у вези с образложењем, које дају Мотиви (стр. 260 Грађе, став, који почиње са речима „Узимајући у обзир начело једнакости и правичности...“), постаје смисао тог става јаснији. Изгледа да се је хтело изразити мисао, која би се јасније дала изразити овако:

У колико принадлежности намештеника који није државним службеником, узев у обзир квалификацију и године службе надмашују принадлежности државних службеника — што се утврђује уважењем закона о чиновницима грађанског реда, — подлежи вишак порезу на доходак по одредбама ст. 4 и 5 чл. 86 овога закона.

Практична provedба овог става мора да наилази на велике потешкоће. И онда, зар је подесно принадлежности намештеника, који је у приватној служби својим талентом и спремом, а без већих формалних квалификација, постигао високе и највише принадлежности, просуђивати по критеријама формалне квалификације и броја година службе, које узима за базу закон о чиновницима грађанског реда? Осим тога — начелно узето — није уопште оправдано а ни консеквентно, да се принадлежности из службеног односа опорезују по пореској стопи доходарине, која одговара само висини тих принадлежности, а без обзира на евентуални други још доходак. Само код државних службеника може такво поступање — док реална висина њихових принадлежности заостаје далеко за предратном и док њихове принадлежности заостају знатно и иза принадлежности приватних намештеника просечне спреме а једнаке формалне квалификације — да буде оправдано, јер је ту службодавац и субјект, који намеће и прима овај порез, једно те исто лице и јер се ту принад-

лежности најтеже прилагођују силном паду вредности новца. Према свему држим, да је овај став најбоље сасвим напустити, а став 4 и 5 члана 86 према томе преиначити, како ћу то за случај, да овај став буде напуштен, предложити код тога члана.

За *последњи став* овог слова предлагем, да се преиначи тако, да гласи:

За наплату пореза на доходак до износа, који се према даљем ставу и према ставу 4 члана 86 у пореском распореду задужује посебице на име пореза на принадлежности из службеног односа, јамчи, кад су у питању држава и јавно самоуправно тело, дотични ликвидациони орган, а иначе послодавац.

Цитирана места тичу се новог става, који одмах даље предлагем, односно према мом предлогу преиначеног става 4 члана 86

Иза последњег става овог слова, предлагем, да се додаду још ова два нова става:

За порезе и прирезе самоуправних тела, који се разрезају само на основу пореза на приход, има се за принадлежности из службеног односа сматрати пореском основицом код лица, која немају никаквог још другог дохотка, порез на доходак, који је разрезан од тих принадлежности, а код лица, која имају још и другог — порезу на доходак подложног или по тач. 4 и 5 члана 77 овога закона од тог пореза ослобођеног — дохотка, само онај део целокупног пореза на доходак, који одговара износу, који би се добио, када би се принадлежности из службеног односа опорезовале самостално по стопи члана 86 овога закона. Када се разрезају порез на доходак, има се свота тих принадлежности увек и посебно установити, а део разрезаног пореза на доходак, који би на њих уз самостално опорезовање по стопи члана 86 овог закона отпао, у пореском распореду посебице задужити на име пореза на принадлежности из службеног односа. За државне службенике и њихове породице важи у томе погледу одредба става 4 члана 86.

Принадлежности државних службеника и чланова њихове породице из њиховог службеног односа напрема држави не могу се оптеретити никаквим порезима ни прирезима самоуправних тела, а не подлеже ни ванредном порезу члана 144 овог закона.

Први од предложена два става долази до примене само у толико, у колико се порези и прирезе самоуправних тела разрезају само на основу пореза на приход. Како се на основу пореза на доходак према новом ставу, који и ћу предложити иза члана 86, до даље законске одредбе не могу уопште разрезивати порези и прирезе самоуправних тела, сачињаваће претходно разрезивање тих пореза и приреза на основу пореза на приход једини начин самоуправног опорезовања на основу државних директних пореза. Но међу порезима на

приход нема и пореза на принадлежности из службеног односа, јер се те принадлежности опорезују искључиво порезом на укупни доходак, у ком су садржане. Уз овакав систем директних пореза нужно је дакле, да се омогући самоуправно опорезовање на основу државних пореза на приход, а да се ипак не остави ниједан извор прихода испод таковог опорезовања, да се конструира један идеалан порез на принадлежности из службеног односа, који ће да буде основицом за таково опорезовање.

За ту сврху не може да послужи део укупног пореза на доходак, који размерно отпада на принадлежности из службеног односа, пошто се прогресивна стопа, која долази до примене на укупни доходак, равна према величини укупног дохотка а не према величини принадлежности из службеног односа, тако да би по тој методи код принадлежности једнаког износа основица била различита, ако је остали доходак различит. За наведену сврху може да послужи једино онај део пореза на укупни доходак, који одговара износу, који би се добио, када би се принадлежности из службеног односа опорезовале самостално по прогресивној стопи пореза на доходак. Идеални порез на принадлежности из службеног односа представљен тим износом носи и све карактеристике пореза на приход као предметног пореза. Код лица, која немају никаквог још другог дохотка, идентичан је тај идеални порез с порезом на укупни доходак.

То је смисао првог од предложена два става. Практична provedба постављеног начела изискује, да се приликом разреза пореза на доходак свота принадлежности из службеног односа установи увек и посебно и да се део разрезаног пореза на доходак, који би на те принадлежности уз самостално опорезовање по прогресивној стопи пореза на доходак отпао, у пореском распореду посебице задужи на име пореза на принадлежности из службеног односа.

Аналогно је поступао и уг.-хрв. зак. чланак: 1909 о доходарини, који је у вези са законима који су истовремено били донесени, предвидео једнаки систем директних пореза. Види §§-е 67 и 49 у вези са ст. §-а 74-тог законског чланка.

Износ, који се у пореском распореду задужује посебице на име пореза на принадлежности из службеног односа, има

да служи још и другој сврси, која се разабире из преинаке последњег става овог слова, коју сам напред предложио.

Други од предложена два става санкционира само правно стање, које је и до сада постојало, а које је нашло израза и у закону о државним службеницима грађанског реда (чл. 127 ст. 2), где се каже, да су државни службеници ослобођени „од плаћања свих државних и самоуправних приреза“.

Што се тиче специјално државних приреза, ваља уважити да досадањи државни прирези на директне порезе, обухваћене овим пројектом, престају, чим ступи на снагу нови закон (чл. 142 ст. 1 пројекта). Од државних приреза остаје према томе само још ванредни прирез, који предвиђа сам пројект у члану 144. Због тога се у овом ставу од државних приреза спомиње само тај прирез. Од тог је приреза ваљало припадности државних службеника свакако нарочито изузети, јер би га се иначе могло протегнути и на те припадности, а то не би било никако праведно. Треба само сравнити пореске стопе, које према члану 157 финансијског закона за 1924/25 до ступања на снагу новог закона о непосредном порезу терете припадности државних службеника на наслову непосредног пореза, са пореским стопама пореза на доходак, садржаним у чл. 86 пројекта, па да се види, да ће тај терет државних службеника са новим законом — опћенито узето — нешто порастати. Сврха је пак новог закона према меродавној изјави само та, да се постигне изједначење непосредних пореза у читавој држави, а не и већи доходак за државу. А предвиђени ванредни прирез има у прво прелазно доба иза ступања на снагу новог закона да се разреже само за тај случај, ако остварени доходак државе од непосредних пореза заостане иза предвиђенога. Ако дакле предвиђени доходак од непосредних пореза и збиља буде одговарао досадањем дохотку из тог извора уважив и линију досадањег његовог наравног растења, а остварени доходак ипак заостане иза предвиђенога, могло би се то — пошто су припадности државних службеника познате до последње паре, а порез се убире устегом на државним благајнама — десити само тако, да укупност осталих пореских обвезника није придонела ни онолико, колико је дотле плаћала. Протезање ванредног приреза и на државне службенике значило би дакле под наведеним претпоставкама

превалу једног дела пореског терета — за наведено прелазно време — са те укупности на државне службенике. А то би имало да се деси у исто доба, када се са разграђивањем ограничења старог закона о становима повећавају издатци државних службеника за станбене сврхе. Када се још позовем на то, да припадности државних службеника заостају још дубоко иза предратне своје реалне висине, а знатно иза припадности приватних намештеника, чега сам се већ дотакао и у другом савезу, и да државне службенике у тој њиховој ситуацији терети и инвалидски порез, који је сада законом о буџетским дванаестинама за април—јули 1925 (чл. 54) подвостручеи. мислим, да сам довољно јасно осветлио оправданост критичне одредбе другог предложеног става, о којем говорим.

Могло би се још приговорити, да је тај други став сувишан, када закон о државним службеницима као специјалан закон у члану 127 решава већ она питања, на која се тај став односи. Прелазим преко других разлога, који говоре за то, да се тај став уврсти у пројект. Једино ћу да споменем, да се по чл. 142 ст. 1 пројекта стављају ван снаге „*сви* досадањи закони и законски прописи о оним пореским облицима, који су обухваћени овим законом“. Члан 127 закона о државним службеницима није додуше закон о тим пореским облицима, али је свакако законски пропис о њима и мора тиме да изгуби снагу, кад нови закон о непосредним порезима стане на снагу.

Чл. 86.

Примећујем пре свега, да је превиђено испред тог члана ставити натпис: Пореска стопа.

К ставу 2 ваља ми ставити пре свега ове примедбе. Натпис над другим ступцем тог става треба да почне са речи: за (а онда да следе даље речи натписа). У трећем ступцу је постепено растење пореске стопе означено фактично са 9/99. како се то разабире, када се тај став проучи (ознака у штампаном натпису у Грађи гласи криво: за 0,0), а треба га означити са 0,0 (т. ј. процентуатно), јер је то логичније и олакшава знатно рачун и разумевање тог става, пошто је и по-

реска стопа означена процентуално. У петој колони, која показује проценат, који пореска стопа на свакој граници достиже, поткрале су се рачунске погрешке. Место тамо означених процената даје исправан рачун ове проценте: 3.5; 4; 4.5; 5.5; 7; 9.50; 17; 19.50: Погрешка се је наиме поткрала код трећег процента, који је у пројекту криво израчунат на 5⁰/₀ место на 4.5⁰/₀. Због тога прекорачују и сви даљи проценти у пројекту исправно израчунате проценте за 0.5⁰/₀.

Став овај садржи заправо материјал, из ког се има скала доходака и пореских стопа, које појединим степенима дохотка одговарају, тек израдити. Држим да би било боље, да се већ у закону донесе израђена скала, па ма како она дугачка била, јер се неинструирани грађанин — за кога се порески закони такође пишу — у овом материјалу не може снаћи, а дебеле и мање прегледне provedбене напутке, писане у првом реду према потребама органа финансијске управе, теже он узима у руке. Материјал тај спада у образложење пројекта. — Досадањи закони о доходарини у нашој држави донашали су израђену скалу.

У стварном погледу држим, да би почетну стопу, коју садржи први став, и читаву скалу другога става требало ублажити бар толико, да пореска стопа за дохотке до 5.000 дин. износи 2⁰/₀, за дохотке од 5.000 до 15.000 да — дижући се постепено за сваких наредних 500 дин. за 0.05⁰/₀ — достигне 3⁰/₀ и да скала заврши код дохотка од 2,000.000 дин. са пореском стопом од 15⁰/₀, која се стопа има непромењено примењивати на све веће дохотке.* За земљу сиромашну капиталом није саветно са прогресијом ићи одвише високо. Треба уважити, да овим стопама придолазе још и стопе пореза на приход, а овима опет самоуправни прирези. Финансијски ефект новог закона ће више зависити од пореског морала и од савесности, познавања локалних прилика и вештине органа,

* Последњи ред скале, који се тиче доходака од 2,000.000 до 3,000.000 дин. има дакле да се испусти. Тако преостала скала имала би се онда исправити на овај начин. У другом ступцу треба код доходака од 5,000 до 15.000 место 1.000 ставити 500, а код доходака од 500.000 до 2,000.000 место 20.000 ставити 25.000. Када се још у првом ставу почетна пореска стопа исправи на 2 од сто, онда ће у петом ступцу место досадашњих рачунски резултирати ових седам процената: 3, 3.5 4, 5, 6.5, 9 и 15.

који код утврђивања пореских основица суделују, него од висине стопа. Превисоке стопе могу на порески морал да делују ванредно неповољно, а према томе и на равномерност фактичних пореских терета и на финансијски ефект.

За став 4 предлажем у савезу с оним, што сам рекао код 12 става члана 85 сл. д, да се преиначи тако, да гласи:

Доходак државних службеника односно чланова њихове породице из службеног односа напрама држави опорезује се самостално по стопи овога члана и задужује посебице у пореском распореду на име пореза на прнадлежности из службеног односа. Ако државни службеник односно члан његове породице има дохотка и из других извора, примењују се на део целокупног дохотка, који потиче из тих извора, одредбе наредног става овога члана.

За став 5 предлажем веће јасноће ради, да се стилистички преиначи тако, да гласи:

У случајевима тач. 4 и 5 члана 77 овога закона и претходног става овога члана примењује се на порезу подножни доходак односно на у претходном ставу наведени део целокупног порезу подложног дохотка она стопа, која одговара целокупном дохотку дотичног пореског обвезника.

Још је један проблем, који ваља у савезу са чланом 86 решити. То је проблем пореске стопе код пореза на доходак, која има да се примени код кућних задруга. Тог се проблема уг.-хрв. финансијско законодавство није уопште дотакло или, боље речено, за њега тај проблем није ни постојао. Оно се је задовољило тиме, да међу субјектима доходарине напросто наведе и кућне задруге. Пореска стопа, која има ту да дође до примене, равна се дакле напросто према величини дохотка као и код других пореских субјеката.

Таково поступање уг.-хрв. законодавства је посве разумљиво. Закони су се ти стварали у Пешти, а са гледишта мађарских интереса. Мађаре институција кућних задруга није интересирала. Могло се је пре очекивати према схваћању, које је у претежном делу мађарског друштва и политичких кругова постојало о интересима мађарства, извесно непријатно држање према тој институцији Јужних Словена, која је у историји нашег целокупног народа одиграла и ако не толико видљиву али ипак најзнаменитију улогу за одржање његовог националног бића. А интелигенција у Хрватској и Славонији била је и превише заокупљена — изузев светле интервале и светле изнимке — државноправном граваминалном политиком и сићушним племенским тенденцијама, које су паралисале

размах народних сила, а да би могла увек доспети, да посвети своју пажњу и сврати пажњу меродавних кругова у Пешти и на овакова питања и да се за њихово правилно решење заложи са свим својим политичким разбором и снагом. Крива је томе била дабогме и недовољна оријентираност у многим — често компликованим — питањима економске и финансијске нарави, која је била наравном последицом политичког положаја.

У народној нашој држави не можемо код тога остати. Јасно је за сваког лајика, ако га се само упозори на моменте, меродавне за просуђивање, да н. пр. задруга од 30 или од 100 чланова код прогресивног опорезовања дохотка не може, ако има једнак доходак, да буде зато опорезована по истој пореској стопи као и задруга од 10 чланова; она прва има наиме својим дохотком да храни 30 или 100 уста, а ова друга једнаким дохотком само 10. Шаблонско досадање поступање не води рачуна нити о особитом бићу нити о условима ексистенције кућне задруге и значи такову меру, која директно изазива распадање већих задруга. Настаје дакле овде једно питање, које мора да се реши друкчије и које заслужује посебни студиј. Не ради се овде о томе, да се задруге вештачким мерама конзервирају под сваку цену, него само о томе, да се не доносе такве одредбе, које их не водећ рачуна о њиховој посебној нарави угрожавају и тамо, где психични и спољашњи услови за њихово постојање и правално функционисање још постоје. Такве одредбе су по свом ефекту посве једнаке вештачким мерама, које би ишле за тим, да се веће задруге под сваку цену поделе одн. раздруже.

Предлажем, да се набачено питање реши у овом пројекту нормом, која се *иза члана 86* има уврстити као посебан члан, а која ће да гласи :

Пореска стопа, која има да се примени код кућних задруга, установљује се на тај начин, да се код задруга са највише 9 чланова узима пореска стопа, која одговара дохотку задруге, код задруге са више од 9, од 15, од 21, од 27, од 33, од 39, од 45 и т. д. чланова пореска стопа, која одговара делу дохотка, који се добије, када се доходак подели са бројем 2 односно 3, 4, 5, 6, 7, 8, и т. д., тако да број чланова расте непрестано даље за 6, а број, којим се доходак дели, за 1.

До те сам схеме дошао на овај начин. За базу сам узео породицу од 6 чланова, рецимо мужа и жене и четворо деце.

Према томе би се код задруга од 6 чланова имала да примени пореска стопа, која одговара читавом дохотку, а код задруга од 12, 18, 24, 30 и т. д. чланова пореска стопа, која одговара делу дохотка, који се добије, када се доходак подели са 2, 3, 4, 5, и т. д., дакле са бројем, који показује, колико се пута број 6 садржи у броју чланова задруге. Но како је број чланова наравно врло различит, не одговара дакле понајвише наведеним бројевима чланова, ваљало је створити скалу из бројева, који престављају аритметичку средину између наведених бројева чланова, а то су бројеви: 9, 15, 21, 27 и тако даље.

Предлажем даље, да се *иза члана 86* уврсти још и овај нови члан:

Изузев у претпоследњем ставу члана 85 сл. д споменути, посебице задуживани, део пореза на доходак, који се односи на принадлежности из службеног односа, не могу се на основу пореза на доходак разрезивати порези и прирези самоуправних тела.

Ваља ми најпре упозорити, да се претпоследњи став члана 85 сл. д., који цитара у овом ново предложеном члану, тиче првог од нова два става, која се према ранијем мом предлогу имају додати члану 85 сл. д.

По новом члану, који овде предлажем, не могу се на основу пореза на доходак разрезивати порези и прирези самоуправних тела; изнимку сачињавају у наведеним границама једино принадлежности из службеног односа. Одредба тог члана је аналогна одредби става 1 члана 74 зак. чланка X : 1909.*)

И у пореским системима других држава који, садрже порез на доходак, налазимо, да се доходарина изузима од самоуправног порезивања или прирезивања: базу за прирезе имају да сачињавају порези на приход, у колико нису они сами — како је то у своје време учинила Пруска, када је увела порез на доходак у комбинацији са порезом на имовину — препуштени самоуправним телима. Таково поступање оправдава то, што би самоуправни тела својим — често високим — прирезима могла да угрозе знатно финансијски ефект овог пореског облика, пошто овде пореску основицу утврђују порески одбори у првом реду на основу пореских пријава

* Види и § 16 зак. чланка XXVI: 1916. — За подручје бивше Аустрије види чл. XIII закона од 25 октобра 1896 о директним персоналним порезима.

пореских обвезника, дачим је то код пореза на приход само делимице случај. Колики терет осећа порески обвезник, за то је одлучно само то, колико он свега плаћа пореза на фатирани доходак; да ли је то порез или прирез и да ли је то државни или самоуправни порез, то је са тога гледишта свеједно. Висина укупног тог терета не може, а да не упливише јако на порески морал. Због тога се нарочито код првог увађања пореза на доходак пази на то, да пореске ставке односно пореске стопе не буду превисоке и да самоуправни тела начином и висином свог опорезовања не контракарирају пореску политику државе. Без тога би се могао тај облик пореза већ с првог почетка компромитовати, а кашње је тешко ствар поправити. Тек када порески морал ојача, може терет директних пореза у већој мери да се пренесе на персоналне порезе. Ако је то вредило за нормална времена са релативно малим пореским оптерећењем, мора да вреди по готово за садање време са великим пореским теретима и лабавијим моралом.

Самоуправно прирезивање пореза на доходак има осим тога и ту незгодну страну, што се порез на доходак разрезује у месту где порески обвезник има своје стално пребавилиште, а без обзира на то, где су извори, из којих он тај дохотак црпе (чл. 107 у овом пројекту). Ако би се прирез на порез на доходак разрезивао напросто у месту, где је тај порез разрезан, дешавало би се, да би порески обвезник ту плаћао прирез од читавог овог свог дохотка, и ако извори (земља, зграде, радње и т. д.), из којих га црпе, леже сви изван тог подручја. Нарочито би већи градови код тога профитирали убирући прирез од читавог пореза на доходак оних богатих људи, који су се у граду настанили ради лагоднијег живота, а живе од дохотка, који повлаче са својих добара или других извора на селу, дачим би оне општине, где ти извори леже, трпиле штету и морале већи прирез ударити на преостале основице. Свакако има ту дакле једно питање самоуправног опорезивања, које треба прво решити или посебним законом или опћим законом о самоуправним порезима и прирезима (којим би се имао уредити одношај између државног и самоуправног опорезовања), а онда тек допустити, ако би се то за добро и потребно нашло, прирезивање и пореза на доходак.

Са гледишта Устава, мислим да се овом ново предложеном члану не може приговорити. Став 2 члана 116 Устава — који каже: пореза се плаћа по пореској снази и прогресивно — односи се само на државне порезе, како то произлази јасно из натписа читавог одељка, у којем је тај став садржан („Државно газдинство“), и из логичког савеза тог става с осталим ставовима члана 116 и осталим члановима одељка. Но и када би се односио тај став на све укупне порезе (и државне и самоупрмвне), било би том ставу удовољено, ако сви ти порези у својој целини прогресивно захваћају доходак односно иметак пореских обвезника, јер се та норма не односи нити на поједине облике пореза нити на поједине групе њихове него на читав систем пореза као јавних дажбина у земљи. Систем пореза у свом укупном ефекту мора да буде прогресиван. Устав није ни могао мислити на поједине облике пореза (или њихове групе), јер би то значило прејудицирати развиту пореског законодавства, које мора да се прилагођује свагдањим приликама и потребама, а то би била бесмислица. Онда би се могло у Уставу одмах читав систем пореза уредити.

Порез предузећа, обвезаних на јавно полагање рачуна.

Чл. 88.

Формација овог члана је врло незгодна. Филијали нису никаква одвојена предузећа, него су посебне радње истог предузећа. О томе, како се појам радње (Betrieb) и појам предузећа односе једно према другом, изјавио сам се већ у другом савезу. Предлажем, да се овај члан преиначи тако, да гласи:

Филијали имају се скупа са матичним заводом узети као један порески субјект.

Иза филијала, подигнутог или укинутог током године, нема места ни накнадном разрезу ни снижењу пореза.

Чл. 92.

Реч „чистог“ испред речи „добитка по билансу“ треба изоставити, јер је добитак већ појмовно нешто чисто. Какав би то био бруто добитак по билансу?

Надаље ваља изоставити и речи с кламером „(рачуну губитка и добитка)“.

Чл. 94.

Предлажем, да се *тачка 3* овог члана преиначи тако, да гласи:

3) у добитку садржани чисти приход властите или уживане имовине, која подлежи порезу на земљиште или порезу на зграда, и то код земљишта до износа двоструког катастарског чистог прихода, а код зграда односно делова зграда до износа, који служи као основица за разрез пореза од тих објеката, али се ти одбијени износи имају посебице опорезовати трећином пореске стопе, примењене на пореску основицу овог пореза;

Ова је стилизација логички тачнија, а конформна је предложеној стилизацији тачке 2 члана 56. Осим тога је стилизација пројекта и преширока, јер би се могла односити и на примане камате и ренте, а из Мотива (Грађа, стр. 256 у дну) произлази, да се је и њих хтело захватити овим порезом, то се пак може само тако, да их се не увршћује такође међу одбитне ставке.

У опћем делу говорио сам већ о томе, који се према овој тачци одбија од добитка, бива захваћен само порезом на приход (од земљишта, од зграда), а не и порезом на доходак (в. чл. 75 ст. 3 у вези са чл. 87), и да у томе лежи један недостатак, који треба уклонити. Како сам овде предложио, да се код земљишта чисти приход одбије до износа двоструког катастарског прихода, а у мојим пропозицијама код члана 21 сам предвидео, да се катастарски чисти приход — просечно узето — дигне приближно на половину фактичног чистог прихода, падају оне скрупеле, које сам још у опћем делу имао што се тиче посебног опорезовања одбитог износа једним делом пореске стопе, која иначе долази до примене према члану 96 и сл. пројекта, да се на тај начин и за тај део нето прихода предузећа пружи регрес за порез на доходак. Према томе сам тачку 3, о којој је овде реч, не само престилизирао, него и надопунио одредбом, да се „ти одбијени износи имају посебице опорезовати трећином пореске стопе, примењене на пореску основицу овог пореза“.

Наравно, да до таковог одбијања и посебног опорезовања одбитога може доћи само онда и у толико, ако и у колико добитка има. Нема ли добитка и без тих одбитака или ако је исти мањи од укупног износа, који би се имао одбити, онда у првом случају не може у опће бити говора

о посебном опорезовању, а у другом случају може о томе бити говора само до висине реченог одбитка, у оба пак случаја не може бити говора о разрезу пореза на предузећа тако да се у другом случају у сврху посебног опорезовања одбитних износа до висине реченог добитка има применити трећина најниже стопе предвиђене у чл. 96 и сл. То изискује и логика овог посебног опорезовања, које има да пружи само регрес за порез на доходак, ком порезу може да буде места само онда, ако добитка уопће има односно само до висине тога добитка.

К тачци 4. Држим, да се овде имају уврстити као одбитне позиције не само камате, ослобођене од пореза на ренте, него и оне камате и ренте, од којих се порез на ренте наплаћује путем устежања. Порез на ренте устеже се наиме и таквим примаоцима камата и ренти, који иначе не плаћају порез на ренте, дакле и примаоцима, који плаћају порез предузећа, обвезаних на јавно полагање рачуна (чл. 71 ст. 1 последња реченица). Када се дакле камате и ренте, од којих се порез наплаћује устежањем, не би одбијале, морао би се од дела добитка, који им одговара, платити порез предузећа, обвезаних на јавно полагање рачуна, у пуном износу, и ако је од њих устежањем наплаћен већ порез на ренте.

Надаље држим, да се — што се тиче своте, за коју се одбитцима, о којима је овде реч, може умањити свота пореза предузећа, обвезаних на јавно полагање рачуна — исти принцип који се примени на ослобођене камате, има да примени и на камате и ренте, од којих се порез на ренте наплаћује устежањем.

Према свему предлажем, да се та тачка престилизира и надопуни тако, да гласи:

4) примање камате, ослобођене од пореза на ренте, и камате и ренте, од којих се порез на ренте наплаћују устежањем у смислу члана 71, али се таквим одбицима свота пореза овог облика може умањити максимално оном свотом, коју би износио односно коју износи порез на ренте на одбијене ослобођене камате и ренте, од којих се тај порез наплаћује путем устежања;

Надаље држим, да логици ове предложене одредбе (т. 4) и нарави пореза предузећа, обвезаних на јавно полагање рачуна, одговара, да се код утврђивања рентабилитета узму у обзир и камате и ренте, које се према тој одредби одбијају. С тога предлажем у овом савезу, да се *став 4 члана 91* преиначи тако, да гласи:

Рентабилитет се утврђује по односу добитка, који се добије, када се пореској основици прибroje и камате, одбијене у смислу тачке 4 члана 94, напрама сопственој чистој имовини дотичног предузећа.

За *шачку 13 овог члана (94)* предлагем, да се преиначи тако, да гласи:

13) тантијеме, дневнице и друге принадлежности чланова равнатељства (дирекције) и надзорног одбора као и других одборника и дневних повереника, које подлеже порезу на тантијеме (чл. 100).

Ова тачка стоји у вези са чланом 100 пројекта и треба да је овде и тамо конформно стилизирана. Место „управног одбора“ треба свакако ставити „равнатељства (дирекције)“, јер назив „одбор“ претпоставља увек више чланова, док се равнатељство може састојати и из једног јединог члана. И у овој је тачци пројект одступио *in reius* од узора, којим се је послужио.

Чл. 95.

Тај је члан унесен био у први пројект додуше на основу мог унапред формулираног предлога, али сам *речи другог сјава* „а и иначе са свима задругарима једнако поступају“ уврстио накнадно на самој расправи стручне анкете, а поводом нове једне чињенице, коју је на расправи изнео — ако се добро сећам — госп. Др. Фран Елер, свеучилишни професор у Љубљани. Судбина је таквих формулација, које се течајем расправе и борбе мишљења доносе, да не задовољавају увек и у часовима хладног размишљања. Данас држим, да би то место требало опрезније формулисати, и предлагем, да се наведене речи замене речима:

а и иначе са задругарима, који имају мање удела, не поступају лошије него са задругарима са више удела.

И првобитном формулацијом није се хтело ништа друго рећи, али се она ипак може друкчије тумачити. Тако би се могла н. пр. тумачити тако, да број гласова у главној скупштини за чланове, који имају више удела, не сме бити максималан, јер да би то значило не поступати једнако са свима задругарима, а то се није хтело рећи.

Чл. 96.

Највиша пореска стопа од 30%, коју овај члан садржи, је превисока. У савезу са ранијим мојим предлогом, да се прогресивна стопа код доходарине диже само до 15%, пред-

лажем овде, да се у овом члану изведене стопе снизе тако, да највиша износи 25% (т. ј. 10%, колико износи стопа код пореза на предузећа и код пореза на ренте, више 15%, колико износи највиша стопа код пореза на доходак). У вези с тиме предлажем, да се *први став члана 96* за случај, да би се и иза реченог снижења хтело остати квд двојакних пореских стопа, преиначи тако, да гласи:

Порез износи:

а) за индустријска и рударска предузећа и за задруге: 15, 16, 17, 19, 21, односно 23%, а

б) за сва остала предузећа: 17, 18, 19, 21, 23, односно 25% од пореске основице,

У једном и у другом случају према томе, да ли рентабилитет (чл. 91 ст. 4) не прелази 6, 12, 18, 24, 30%, односно премашује 30%.

Како се види, број стопа је смањен са 7 на 6, а разлика између стопа слова а) и стопа слова б) износи 2%, што је сасвим довољно. Држим шта више, да се, пошто се стопе имају да снизе толико, да највиша износи 25%, може сасвим одустати од овог диференцирања стопа према пореским субјектима. Такову диференцијацију не налазимо ни код оних облика пореза, које овај порез има да супституира. За случај јединствених пореских стопа предлажем, да то буду ове: 15, 17, 19, 21, 23, 25%. У том случају, коме бих ја дао предност, има наравно да изостане *други став овог члана*.

Чл. 97.

Тај је члан криво пренесен из става 1 члана 120 првог пројекта. Речи наиме „стопе пореза на добитак“ треба овде заменити са речима „пореске стопе“, пошто је у овом трећем пројекту отпало код овог облика пореза разликовање пореза на добитак и пореза на имовину. Надаље ваља место „са 5%“ ставити речи „за 5%“.

Зашто су у овом члану изостали ставови 2, 3, и 4, које први и други пројект још садрже, није нигде речено у Мотивима. Ја не налазим за то никаква разлога. Сви су ти ставови били прихваћени у анкети на основу мог формулираног предлога, који је на седници био образложен и расправљен и, колико се сећам, једногласно прихваћен. Држим дакле, да и остале ставове треба пренети у овај пројект уз

промене, које изискује конструктивна промена овог облика пореза. Само упозорujem, да пред проценат, који има да означи пореску стопу, у трећем и четвртом ставу треба уметнути реч „највише“ (т. ј. да пореска стопа износи највише толико).

Ако би се овај члан имао уопште придржати, имале би се провести коректуре, које произлазе из ове формулације, коју предлажем за тај случај:

За задруге за међусобно помагање, код којих се пословни удели сабиру уплатама, које не премашују месечно 50 или недељно 10 динара, а рад им је ограничен на давање помоћи, предујма или зајма *само* својим члановима за случај невоље, оскудице, болести или смрти, смањује се пореска стопа, означена у члану 96, за 5%, *ако на пословне делове по ситуацијама не плаћају већу дивиденду од 8% и ако својим члановима по ситуацијама — прирачунавши трошак ве манипулације или било какве друге трошкове — рачунају највише за 3% веће камате од највише каматне стопе, коју је Народна Банка у дотичној години рачунала за есконтовање меница.*

Ако би есконтна стопа била нижа од 5%, може задруга *према ситуацијама*, а да не изгуби ову погодност, рачунати члановима 8% у име камате.

Уметнута места су у предложеном тексту нарочито истакнута. Осим тога су изведене малене стилистичке промене.

Чл. 99.

Предлажем, да се тај члан, који представља врло незгодну престилизацију §-а 31 зак. чланка VIII: 1909, преиначи тако, да гласи:

Ради разреза самоуправних приреза на основу овог пореза дели се разрезани порез предузећа по сразмеру бруто промета појединих послова (главног посла и филијала). Ако равнатељство није у седишту главног посла, отпада на седиште равнатељства 10% разрезаног пореза, а осталих 90% деле се сразмерно.

Иза чл. 99.

Иза члана 99 предлажем, да се дода још овај нови члан:

Порез предузећа, обвезаних на јавно полагање рачуна, сачињава само са две трећине свога износа основицу самоуправних пореза и приреза.

Порез, којим су трећином пореске стопе посебице опорезовани износи одбити од добитка према тач. 3 чл. 94, не може служити као основица самоуправних пореза и приреза.

Први став овог новог члана је логична консеквенција карактера овог пореза, који има да надомести и порез на доходак, чега ради су за тај порез установљене више пореске стопе, него што би биле установљене, када би тај порез

надомештао само порезе на приход. Према новом члану, који сам предложио иза члана 86, не могу се на основу пореза на доходак разрезивати порези и прирези самоуправних тела, па је према томе основицу за самоуправно порезивање и прирезивање на основу овог пореза ваљало опћенито снизити на 2/3.

Други став овог новог члана је логичка консеквенција сврхе, коју има посебно опорезовање износа, који се ту спомињу. То посебно опорезовање има наиме да буде само сурогатом пореза на доходак, који те износе не захваћа.

Порез на тантијеме.

Чл. 100.

Савезно с оним, што сам рекао код члана 94 тач. 13, предлажем, да се *прва штри реда првог става* овог члана преиначе тако, да гласе;

Сав доходак, који код предузећа, обвезаних на јавно полагање рачуна, чланови равнатељства (дирекције) и надзорног одбора као и други одборници и дневни повереници имају у том.

Други став је скроз неоправдан и мора да изостане. Ако је неко и у службеном односу према предузећу, не може то никако да упливише на начин опорезовања његових припадности, које му припадају н. пр. као члану равнатељства. Управо би непојмљиво било и логички и са гледишта праведности, да генерални равнатељ (пословни равнатељ) каквог великог акцијског предузећа, чије припадности, из службеног односа десет и више пута надмашују припадности и највишег државног чиновника у земљи (и који у вези с тим положајем може да стече или има и без тога велику имовину, па и у акцијама других предузећа), ако нема никаква удела у том предузећу, не плаћа порез овог облика од својих припадности, које му припадају рецимо као члану равнатељства, дочим и најмањи акционат, ако је подједно чланом равнатељства или надзорног одбора и т. д. код истог предузећа, мора да плаћа порез овог облика од дотичних припадности. Предлажем дакле, да се тај став, који је — узгред речено — и незгодно стилизиран, брише.

Чл. 101.

За *последњу реченицу* тог члана предлажем, да се преиначи у складу с преинаком, коју сам за онерозне припадности предложио код члана 85 сл. д., ст. 5 и 10.

Чл. 102.

Пошто стопи овог члана (20%) придолази још и стопа пореза на доходак, предлагем, да се та стопа снижа са 20% на 15%.

Накнадне примедбе и предлози.

1. Предлажем, да се *иза члана 41* уврстм овај нови члан:
Порез на зграде сачињава само са половином свог износа основицу самоуправних пореза и приреза.

Претпостављам овде, да ће према мом ранијем предлогу стопа пореза на зграде бити снижена на 25%, а у истом размеру и предложена повећана пореска ставка, иначе би основицу за самоуправно опорезовање ваљало релативно узети још ниже.

Ово снижење основице за самоуправно опорезовање је апсолутно нужно, догод је терет пореза на зграде у толикој мери више од свих других пореза на приход.*) Та велика неравномерност потенцира се самоуправним опорезовањем на бази фактичне висине пореза у толикој мери, да доводи управо до несносних одношаја. Причане су ми чињенице из данашњег времена, које би биле управо невероватне, када их не би доказивали проценти државних и самоуправних и приреза. Како је наиме земљарина релативно смешно ниска, дешавају се на селу и у мањим градовима тако високи проценти приреза. — јер их још увек лако осећају поседници земље, — да би власници зграда — уз истинско валовање — морали да употребе за порез не само читав чисти приход зграде, него да плате још и знатне своте преко тога. Ту превала пореског терета на станаре — чим је укупни порески терет досегао једном 100% — не помаже ништа, јер и бесконачно високу најмину 100% исцрпљује. Сличне појаве налазимо и код пореза предузећа, обвезаних на јавно полагање рачуна, која би у неким местима због високих приреза напосто морала ликвидирати, ако би плаћала порез на истинској бази. Да такве појаве наносе огромне штете читавом народном господарству, а према томе и финансијама државе, и да

* Када би се ефективни терет земљарине дигао на 20% фактичног чистог прихода, онда би се основица за самоуправно опорезовање код пореза на зграде могла дићи на чотири петине тог пореза.

представљају једну флагранту неправду, то не треба доказивати. Ја сам их истакао овде само зато, да до очигледности јасно покажем, како је ту извесна ремедура апсолутно потребна. Њу треба тражити у одстрањењу оних погрешака, које систем пореза, који такве појаве рађа, показује. Две су нарочито ствари, које су у том смеру од највеће важности: правилно и праведно решење питања земљарине и предложене одредбе, које се тичу база за комунално опорезивање. Тиме ће се зло из корена ишчупати. Од тога зависи битно вредност читавог система, који пројект доноси.

Овај пројект не садржи апсолутно никакове одредбе о комуналном опорезивању. Без оних одредаба, које у том погледу на различитим местима предлажем, могао би се — по мом мишљењу — пројект закона о непосредним државним порезима парламенту предложити само онда, ако би се уз јунктим подједно предложио и закон о комуналном опорезивању, који би сва та питања сам решио. Но држим, да би била велика штета да и за један час само закасни тога ради ова пореска реформа, која је тако важна не само с једног гледишта, а која пружа уз споменуте надопуне сва претходно нужна решења и у питању комуналног опорезивања. Та решења улазе сасвим природно у састав закона о непосредним порезима, па их у таквом савезу налазимо и у многим законима других држава.

2. К члану 21.

Накнадно додајем, да би се у Босни и Херцеговини и за случај, да повишења цена за време рата нису упливисала на процену катастарске вредности, множител имао свакако снизити, пошто су те вредности одговарале у том случају приближно фактичним вредностима, а према томе и чисти приход, који би се рачуном из њих могао извести, фактичном чистом приходу, па би ту 20%-на пореска стопа, која би по новом закону имала вредити и за Босну и Херцеговину, да је постојала у предратно време, значила приближно и ефективно 20%-но опорезовање, дочим је кат. чисти приход у крајевима са приходним катастром свуда знатно заостајао за фактичним, а према томе и номинално оптерећење за ефективним. Ако дакле комисијски претрес тог питања што се тиче чињеничног стања не би дао друге резултате, треба

множителъ ту, ако би у крајевима са кат. чистим приходом износио 10, снизити бар на 6, а ако су и повишења цена за време рата упливисала на висину узетих кат. вредности, онда и нешто ниже.

3. И *множителъ* 12 за крајеве с катастарским чистим приходом морао би се сматрати *ирениским*, у колико би скупа са множитељима, који би се према пропозицијама код члана 21 имали применити у Босни и Хрцеговини и у Србији и Црној Гори, резултирао нижи укупни доходак државе из пореза на земљу од садањег њезиног дохотка из тог извора. У подручју пријашњег уг. хрв. финансијског законодавства не значи н пр. примена тог множитеља никако какав већи пораст тог дохотка, ако се уваже и сви прирези, који отпадају са новим законом. Финансијским законом за 1920/21 подигнуте су ту биле основице пореза на земљу на четвороструки износ кат. чистог прихода изузев једино жупаније личко-крбовску и модрушко-речку, где су подигнуте само на троструки износ. На земљарину плаћа се ту опћи доходарински прирез са 30%⁰ и ратни прирез са 60%⁰. Уз то ваља уважити и тециварину II разреда, која се плаћа у различитом износу према своти у минулој години разрезаних других непосредних пореза. Именовани прирези са тециварином II разреда значе дакле ако не рачунамо тачно — подвостручење земљарине. Томе придлази још поратни ванредни прирез на постојеће непосредне порезе и прирезе, уведен законом о буџетским дванаестинама за јули-септембар 1923, који код свих врста пореза на земљиште износи 5 динара на сваки динар пореза и приреза, што значи пошесторостручење тих пореза и приреза, Уважимо ли све то, добивамо резултат, да у оном делу тог подручја, у ком су основице пореза на земљу подигнуте биле на четвороструки износ кат. чистог прихода — а то је далеко претежни део —, оптерећење земље порезима и прирезима већ данас износи приближно 12 пута толико, колико износи 20%⁰-на земљарина, одмерена од кат. чистог прихода, израженог у динарима по односу једна круна једнако један динар.

Ч Л А Н Ц И.

Општи поглед на Нептунске Конвенције.

— — —

Уз доста велики број уговора и конвенција, који су, у току последњих 5 година, закључени између наше и Краљевине Италије, ова година обогатила нас је са колекцијом тако званих Нептунских Конвенција, која колекција броји нешто више од 30 разних конвенција, и повећи број (8—10) измењених нота, које такође носе карактер уговорних обавеза.

Италијанска штампа, јако задовољна са потписом ових конвенција, похитала је, да нам саопшти њихов списак као и кратку садржину, и из тог извора сазнајемо, да споменута колекција уговора решава одн. ствара права и обавезе и о најразноврснијим питањима. Тако на пример овде имамо споразуме: о саобраћају (железничком, бродарском, о јавним магацинима); о правном положају обостраних поданика; о правима и интересима поданика једне на територији друге уговорнице; о узајамном трговачком промету; о економском промету између пограничних зона; о ликвидацији приватно-правних и јавно правних односа створених пре и за време рата; и т. д.

И ова корекција, као, у осталом, и оне које су јој претходиле, заслужује нашу највећу пажњу; и кад ове конвенције буду, као што нам се са надлежног места обећава, публиковане, ми ћемо узети у детаљнију оцену оне конвенције, које се тичу трговинско-политичких и овима сродних питања. За сада, очекујући ту публикацију, нека нам је довољно, да, према написима које смо нашли у италијанској штампи, ство-

римо једну општу слику одн. бацимо један општи поглед на колекцију Нептунских Конвенција.

I.

Потреба пактирања односно закључења уговора (конвенција, између наше и Краљевине Италије може се свести на следећа три разлога:

1) Било је потребно ликвидирати односе приватно правне и јавно правне природе — који су постали пре и за време рата у областима, које су до свршетка рата припадале једној држави (Аустро-угарској Монархији), а које су по свршетку рата припале делимично нашој а делимично Краљевини Италији. Било је потребно, као што рекосмо, закључити једну (или више) конвенцију, која ће, *једном за свагда* те односе ликвидирати, — старајући се, наравно, да та ликвидација буде што правилнија, и да појединачна права и интереси буду што мање оштећени.

2) у другом реду било је потребно закључити једну конвенцију, која би, водећи рачуна о економским везама и интересима који се по правилу јављају између суседних привредних јединица, а нарочито кад су оне, као што је то овде случај, до скоро припадале једној и истој држави, — смањила оне штете, које би морале наступити у пограничној зони једне и друге државе, кад би те економске везе, услед факта повлачења нове политичке границе, биле на једанпут прекинуте. Из овог разлога било је потребно закључити уговор о пограничном промету, који би водио рачуна о конкретним приликама и потребама у пограничним зонама уговорних страна.

3) Најзад је било потребно, с обзиром на редовне економске потребе између двеју суседних држава, чије неједнаке економске структуре пружају повољне услове за међусобни промет добара, — створити *сјталне основе* за повољан развитак тога промета. У овом циљу имао се закључити један трговински уговор у ширем смислу, који би омогућио повољан развој и трговачког, и железничког, и бродарског саобраћаја између нас и Краљевине Италије.

Ова је била, да се тако изразимо, шема за преговоре између наше и Краљевине Италије; у следећем изложићемо значај ове шеме, као и то, да ли су се преговарачи, и у којој мери, те шеме придржавали.

II.

Било је врло потребно да се повуче јасна разлика између она три разлога (узрока) који су диктовали наше преговоре са Италијом: — повлачење те разлике потребно је с тога, што сваком поједином разлогу одговара по једна засебна група уговора (конфенција), које се групе међу собом разликују и по форми, и по садржини, и по ефекту-једном речју у свему.

1. Оном првом разлогу (ликвидирање правних односа створених пре свршетка рата) одговара група т. з. *ликвидационог уговора*. То су уговори, који имају да расправе (ликвидирају) извесне приватно-правне и јавно-правне односе, засноване пре и у току рата у областима, које су до скора (до свршетка рата) биле у саставу једне а после рата припале двома државама.

Ови уговори као што се и на први поглед види, носе карактерно обележје једне пресуде (решења) којом се решава (ликвидира) једно спорно питање; одн. још тачније оне носе обележје једне опште пресуде (норме), која поставља правила и норме за ликвидирање великог броја спорних питања исте одн. сличне врсте.

С обзиром на оваку карактеристику сви уговори из ове групе имају само *моментани ефекти*, т. ј. њихова дејства престају, — па у вези с тим и сами уговори — онога момента, кад сви спорови буду пресуђени и пресуде извршене. Томе следствено за ове уговоре не предвиђа се, по правилу, рок трајања, већ само моменат њихова ступања у живот и рокови за извршење донетих пресуда.

2. По оном другом разлогу имао се закључити један *уговор о пограничном промету*, који би водећи рачуна о конкретним економским потребама свакодневнога промета на граници, створио повољне услове за обављање економског саобраћаја који задовољава те свакодневне потребе.

Специјалан уговор о пограничном промету обично као саставни део трговинског уговора — редовна је појава код свих суседних држави, које имају суву границу. Он ствара, као што је наглашено, повољне услове за обављање економског промета на граници, за који промет, због тога што се обавља свакодневно а у малом обиму, није погодан онај ре-

дован царински поступак, који је срачунат на трговачки промет на велико, — и стога је за овај погранични промет царинска манипулација сведена на минимум.

Уговор о пограничном промету (за разлику од ликвидационих уговора) врши јачи или слабији утицај *за све време свога трајања*, — и рок му је обично на дуже време (5 до 10 година), као и код трговинских уговора.

У нашем конкретном случају овај уговор добија један нарочити значај због тога, што је овде по среди један пограничан промет, који је до скоро (до свршетка рата) био интерни промет. Услед овога створене су, између становника пограничне зоне, интимне економске везе које би претрпеле осетне штете, ако би биле нагло (од једанпут) прекинуте, — потребно је, дакле било, завести у томе погледу извесну поступност. И с обзиром на ову последњу околност уговор о пограничном промету прошао би, у току времена, кроз разне фазе; шири у првим годинама после рата он се има поступно сужавати да добије једног дана уобичајени тип.

3. Најзад, с обзиром на онај последњи разлог, имали су бити закључени нормални (уобичајени) *економски уговори*, који стварају услове за економски промет између двеју држава. У том циљу имао се закључити: трговински уговор, уговор о пловидби, железничка конвенција, конвенција о поштанском саобраћају и т. д. И ово су уговори који делују за све време свога трајања; као такви они се закључују на дужи или краћи рок, — с обзиром пак на још несређене економске прилике, они се данас закључују на много краћи рок (1 до 3 године) но што је то био случај пре рата 10—12 година).

III.

Ако се баци један општи поглед на целу колекцију Нептунских уговора, онда ћемо врло брзо утврдити, да њени творци (преговарачи) нису уочили разлику између горе обележених уговорних група, па према томе нису ни повукли ону демаркациону линију, која је требала да их раздвоји.

Разгледајући овај у италијанској штампи саопштен списак разноврсних и врло диспаратних конвенција, које су скупљене у један уговорни елаборат, човек мора, хтео не хтео, да донесе неповољан закључак у погледу на целу генезу преговарања.

Генеза преговарања морала се развијати од прилике овако. У првом почетку приступило се преговорима са врло ограниченим циљем: да се закључи неколико ликвидационих конвенција, — вероватно само по најакутнијим питањима. Доцније из извесних разлога који су нам непознати, делегације проширују поступно циљ преговарања и делокруг свога рада: као објекат преговарања узимају се сва ликвидациона питања. Ударивши једанпут на ову странпутицу, делегати су из једне грешке улазили у другу: — и тако се најзад од ликвидационих питања прешло на пактирање економских уговора.

Једва је и потребно нагласити, да је ово једна крупна грешка, која ће нам задати велике тешкоће а вероватно и нанети великих штета — док је исправимо. Како је крупна ова грешка, довољно је да наведемо следећу чињеницу. При образовању делегације ми смо, водећи рачуна о питањима која су на дневном реду, у делегацију поставили људе који су располагали са стручном спремом и са познавањем оних конкретних питања која су се имала ликвидирати; и за време док су се преговори водили само по тим питањима, наша делегација била је врло добро састављена. Али доцније, кад је делегација напустила свој програм и кад је ушла у преговоре по питањима за која није била одређена, — у саставу наше делегације одмах се осетила оскудица стручних делегата. Тада се приступило попуњавању делегације, на брзу руку али, као што је то редовна појава у сличним приликама попуна се није нашла или се нашла али недовољна.

Рђаве последице од овако на брзу руку и дефектно попуњене делегације осећају се у толико јаче, што је делегација оне друге стране била увек благовремено комплетирана стручним људима. Потребно је, на име, нагласити, да је Краљевина Италија још од самог почетка, имала пред собом онај шири делокруг рада, па се врло марљиво за њега и спремала. Њена делегација била је та која је провоцирала проширивање програма; и кад је наша делегација наишла или можда натерана да наиђе на ову странпутицу, италијанска делегација имала је на расположењу и стручне снаге и готове пројекте, Карактеристично је и заслужује да се подвуче — јер се у томе најбоље манифестује неједнака спрема једне и друге делегације — да су преговори вођени увек на

бази италијанских пројеката, — а шта то значи, то је сваком преговорачу врло добро познато: увек је у преимућству она делегација, на бази чијих се пројеката воде преговори.

Рефлекс од ове основне грешке појавиће се, сумње нема, у целом уговорном елаборату одн. у свакој појединој конвенцији. У овом општем прегледу ми се ограничавамо на то, да ову основну грешку подвучемо и да укажемо на погрешну и по нас штетну генезу преговарања, која је наступила као последица те основне грешке; а приликом оцене појединих конвенција — када оне буду публиковане, нама ће се често дати прилика да се на њу позовемо.

III.

При оцени једног међународног уговора мора се обратити пажња на две ствари: 1) на *raison d'être* самог уговора у опште; и 2) *на начин* како су формулисана уговорна права и обавезе одн. у каквом односу стоје једни према другим.

Нека нам је дозвољено де ово са неколико речи објаснимо.

Правило је да свака држава регулише аутономним путем — законима, уредбама, прописима и т. д. све гране свога државнога живота; изузетак је да се поједине гране одн. поједина питања регулишу путем међународних уговора.

С обзиром на ово правило мора се, код сваког међународног уговора, испитати, у првом реду, његов *raison d'être* то јест, имају се испитати разлози, који су могли одлучити саговораче, да, за то конкретно питање, усвоје онај изузетан начин регулисања. Другим речима потребно је проучити разлоге који говоре за то. да једно питање постане објекат међународног уговора; морају се испитати разлози који диктују једној држави, да се у једном питању одрече своје аутономије, и да прими обавезе према некој трећој држави; морају се, најзад, марљиво проучити користи и штете од уговорног начина регулисања појединих питања.

Тек после овога приступа се оцени како су формулисане поједине уговорне одредбе, тј. уговорна права и обавезе: испитује се однос, у коме они стоје једни према другима; испитује се корист коју добијамо из уговорних права, и штета коју имамо да сносимо услед примљених обавеза; испитују се концесије које смо добили, и уступци које смо ради њих учинили.

У овом погледу важи још и данас одавно постављени принцип: *do ut des*. Свака се држава трудн, да добијене концесије буду веће или бар једнаке са уступцима које је за њих учинила.

Правила која смо овде изнели(и која нам служе као мерило при оцењивању бонитета једног међународног уговора, важе одн. треба да важе и при преговарању. И овде се на име постављају два питања: 1) требали у опште закључивати уговор по једином предмету и 2 ако треба, какав тај уговор треба да буде.

У пракси то изгледа овако. Пре но што се приступи преговорима Влада ће оценити: да ли ми имамо разлога и интереса, да по неком питању закључимо међународни уговор? И кад се и ако се ово предходно питање реши у позитивном смислу, онда се приступа наименовању делегата и изради конструкција по којима ће они преговарати.

Ако разгледамо богат списак разноврсних и многобројних питања регулисаних у Нептунским Конвенцијама доћићемо до закључка, да се наша Влада често пута огрешила о горње правило. Грешке се састоје у томе, што она није увек улазила у оно предходно питање о *raison-у d'êlre* самог преговарања; у место тога она је, и не испитујући, да ли имамо или не разлога и интереса да по неком предмету закључујемо међународни уговор, улазила у преговоре.

Благодарећи овом погрешном поступку наша делегација пактирала је и потписали повећи број конвенција, за које је врло тешко наћи *raison d'êlre*, или, да се још тачније изразимо, потписано је неколико конвенција по таквим питањима, за која сви разлози говоре, да их није требало регулисати уговорним већ аутономним путем т. ј. требало је у погледу тих питања задржати потпуно одрешење руке.

Ова ће напомена важити, судећи према ономе што нам саопштава италијанска штампа, негде за целу конвенцију а негде само за поједине делове т. ј. има конвенција за које се у целини не може наћи *raison d'êlre*, док опет с друге стране има и таквих, где се може наћи *raisdn d'elre* за конвенцију као целину, али не и за сва у дотичној конвенцији расправљена питања.

При оцењивању појединих конвенција ми ћемо се на ово питање поново вратити: — јер кад будемо давали оцену за сваку поједину конвенцију, ми ћемо морати, по само природи ствари, испитивати не само однос између добивених и уступљених концесија, већ и оно предходно питање: да ли једна конвенција има или не свј *raison d' être*. С обзиром на то, ми се овде нећемо дуже на овом питању задржавати, већ се ограничавамо само на то, да на једном конкретном примеру докажемо тачност горе изнете примедбе.

У низу Нептинских Конвенција налазимо и „Конвенцију о радницима“. Циљ је ове конвенције да, под извесним условима, креира право за раднике једне уговорне стране, да се могу настанити и радити на територији оне друге уговорнице.

Јесмо ли ми имали разлога и интереса да закључимо ову конвенцију? Ми можемо без икакве резерве тврдити, да наша Краљевина, с обзиром на конкретне прилике с једне и на италијанске аспирације с друге стране, није имала никаква интереса да по овом питању закључује ма какав уговор са Краљевином Италијом; на против сви разлози говоре за то, да се у овом погледу сачува, бар за извесно време, пуна аутономија.

Као један непосредан доказ о томе да наша Влада није увек истраживала *raison d' être* за пактирање појединих конвенција, нека нам послужи изјава, коју је пре 5 месеци учинио тадашњи Министар Трговине, и која је, морамо признати врло карактеристична. Када су на име преговори у Фиоренцији били прекинути, и наши делегати дошли у Београд по инструкције (априла ове год.), онда је тадашњи Министар Трговине и Индустије (г. Шурмин) одржао са њима једну седницу да се информише о стању преговора. Том приликом г. Шурмин затражио је објашњење: зашто се приступило преговорима по појединим питањима, за која му је изгледало неумесно, да се примају ма какве обавезе према Италији. Наша делегација као да није очекивала ово питање и у место сваког објашњења дала је, одговор: да је тај предлог потекао од италијанске делегације и да је она због тога преговарала.

И ово је, свакако, један разлог; али, додајемо одмах сâм за се сигурно не и довољан разлог да се преговара и уговор закључи.

Ово би био општи поглед одн. опште примедбе на колекцију Нептунских уговора. Доцније, кад ова колекција буде публикована, ми ћемо дати своју оцену о свакој појединој конвенцији, с напоменом, да ћемо се ограничити само на оне конвенције у којима се регулишу питања из трговинске политике и из дисциплина, које су с њоме у најтешњој вези; што се тиче осталих конвенција ми се надамо, да ће оне у другим компетентним лицима наћи боље оцењиваче.

Н. Н.

Привредна преимућства малих сељачких поседа.

Ма да је аграрна реформа, готово у свима земљама, потпуно стала на страну малог сељачког поседа ипак има још добар број националеконома, који упорно бране тезу великих поседа. Поред њих долазе такође великопоседници, који у малом поседу виде загрожавање својих личних и непосредних интереса.

Тезу одржавања и стварања великих поседа заступали су до скоро и антиподи капитализма социјал-демократи. Они су, у акумулирању капитала и земљишних поседа у мали број руку, гледали повод за скору социјалну револуцију, која би имала да донесе уништење приватне својине и социјализацију друштвених добара, па међу њима и земљишног поседа.

За нашу земљу, која се налази у жеку спровођења аграрне реформе, питање малог сељачког поседа намеће се самим собом. Мали посед је у покрајинама, где су такорећи до јуче владали феудални односи, у пуном стварању. Питање је: да ли је мали посед оправдан са опште привредног гледишта, и неће ли бити штетан по општу земаљску продукцију, ако он постане једног дана искључиви облик својине?

Да на ово питање одговоримо, морамо се, као и у сличним приликама послужити туђим податцима јер их наша статистика, на жалост, не пружа. Наши привредни стручњаци и пољопривредне установе још нису приступили систематском упоредном проучавању облика поседа и рентабилности продукције на њима, као што то чине данас Чеси,

Немци, Американци и други народи, који су за ту сврху створили нарочите институте, и ако њихове земље нису претежно аграрне као наша.

Гледишта о малом поседу, нарочито после рата, изменила су се из основа. Некадањи најљући противници малог поседа данас су његови највећи поборници. Ми смо у могућности да овде изнесемо мишљења баш социјал-демократа, који су доскора били одсудно противу малог поседа. У свом капиталном делу „Социјализам и пољопривреда“*) Едуард Давид обара се поглавито на социјалистичке теоретичаре, „који за љубав принципа хоће привреду у шаблоне да спуштају, и да противно пракси и животу наметну силом своје фанстастичне економске теорије.“ Едуард Давид полази у пољопривреди са принципа повећања производње. За њега је сваки облик поседа добар који је у стању да пружи довољно хране човечанству, те да се на тај начин отклони беда и глад, које половина људи на земљи трпи.

У глави, где говори о облику поседа, он се у главном задржава на два његова облика: на велики и мали посед, чија привредна преимућства статистичким податцима утврђује.

На основу туђих података и својих личних посматрања која је чинио, утврдио је: да повећање интензитета газдовања изазива тенденцију за смањивањем поседа; и обрнуто: да смањивање поседа изазива повећање интензитета. Другим речима: већи интензитет изазива мањи обим газдинства и обрнуто. На противна тврђења: да су велики поседи бољи, да дају веће приходе него мали поседи, Е. Давид одговара тиме, што налази да такви примери нису резултат једнаких услова. Ако велики поседи у једном крају показују већи рентабилитет него мали поседи у другом крају, не значи, да ти мали поседи под приликама првога краја не би показали већи и повољнији рентабилитет, него велики поседи. Горње тврђење могло би се узети за основано, али само онда, када би та два краја располагала истим квалитетом земље, истим поднебљем и истим ступњем привреде. Али то, наравно, нигде не постоји. Зато се упоређења између два суседна, али по

*) Dr. Eduard David, *Socializmu und Landwirtschaft*, 2. Auflage. Verlag Quellen. Meyer. Leipzig. 1922.

земљишту и осталим природним факторима, различна краја, морају примити са највећом резервом.

Позната је чињеница: да је на малим поседима, с обзиром на величину површине, разноликија производња, него на великим поседима. На истој површини земље први производ далеко више вредности него други. Овај општи закључак произилази из факта: што мали посед троши већи рад (и капитал) на јединицу површине него велики посед. *Еребое*, који је то цифрама утврдио, вели: „Нема сумње, да великом утрошку рада одговара такође и велики бруто принос. Одступања може бити у појединим случајевима и понеких година, али просечно никада. Где велики капитали раде, ту су и велики приходи. Где више људи раде, ту мора, у једној истој земљи и при слободном надометању, просечно већа зарада да се заслужи“.

Још исцрпније доказе о томе пружа *Др. Лаур*, секретар Швајцарског Савеза Земљорадника. На основу многобројних испитивања, он је утврдио: да сва имања, на којима је испитивања вршио, две трећине бруто прихода показују искључиво од сточарства. Међу сточарским гранама највеће приходе даје говедарство, па онда свињарство. Свињарство на малим поседима је најприходније. Млекарство, код свих облика поседима, даје готово подједнак приход, међутим у погледу осталих грана говедарства мали поседи су у преимућству.

Такође у погледу ратарства мали поседи предњаче великим поседима, особито са културом жита и кромпира. Из ових испитивања *Др. Лаур* изводи као закључак: *да бруто принос поседа по површини расте са смањивањем величине поседа.*

Др. Лаур је даље утврдио: да су мали поседи, и са опште народне привреде, у преимућству великим поседима, наиме: *у колико је посед мањи у толико је по опшћу народну привреду кориснији*, т. ј. његов је допринос — израчунат по јединици површине — већи. Тај допринос, *Лаур* је израчунао, да износи: код малих поседа 696.60,*) код средњих 540.30 код великих 415.48 фр нака.

Преимућство малих поседа показало се и у Немачкој. У науци о газдинству проф. *Фалкеа* ово се о малим посе-

*) *Др. Лаур* категорише поседе овако: мали је посед који има 3—5 ха; средњи 10—15 ха и велики преко 30 ха.

дима вели: „За Немачке прилике мали и средњи посед је најидеалнији. Он је, како у погледу производње жита тако и у погледу производње стоке, надмоћнији од великог поседа“.

До истих резултата су дошли *Ерих Кајџ* и *Рихард Милер* на колониистичким поседима у Источној Прусској и у Поморанској. Ти су резултати просто поражавајући. Код четири колоније, од којих је на двома А и Б (у Поморанској) преовлађивало сточарство, а на другим двома В и Г (у Најмарку) ратарство, жетвени принос по хектару је износио:

	А.	Б.	В.	Г.
На великим поседима	958	1142	1603	1226
На малим поседима (колонијама)	1435	2210	1922	1687.

Другим речима: жетвени принос по хектару био је на малим поседима већи, код А за 23, код Г за 37·5 код А за 49·8 и код Б. за 93·5 процената. Такође, код приноса кромпира, *Кајџ* налази исти проценат.

Надмоћност малих поседа понајвише се испољава код *сточарства*. Свиња је било на малим поседама 3—4, а говеда 2—3 пута више него на великим поседама. Крава 4 пута више. Коња 2 пута више. Такође живине је било 2—3 пута више. Исто толико пута и кошница.

Кајџ и *Милер*, испитујући резултате, газдовања на великим и малим (насељеничким) поседама, нашли су даље: да је *прећиварање прећашњих великих поседа* (спахијских имања) у мале сељачке (насељеничке) *поседе* изазвало велики *пораст ратарске и сточне продукције*; да је темпо рашћења и продукције и приноса, код малих (насељеничких) поседа далеко брже ишао него код великих поседа.

У јачем сточарству лежи главни узрок надмоћности малих поседа, а с њим у вези и ратарства, јер јаче сточарство вуче за собом јачу производњу стајског ђубрета. Значај, пак, стајског ђубрета за повећање плодности и физичког удобравања земље, познат је довољно: *Кајџ* нарочито указује на огледе, чињене дуго година на разним огледним станицама, којима је утврђено: да су земље, ђубрене само минералним гнојивима знатно подбациле у приносу од оних, које су поред минералног и стајским ђубретом ђубрене. Нагомилавање хумуса кроз стајско ђубре видно је утицало на физичко побољшање земље. На земљама са „старом снагом“ т. ј. које су ђубрене

дуго година стајским ђубретом, минерално ђубре се је боље исплаћивало, веће дејство показивало, него онде, где се стајско ђубре није употребљавало. Кад узмемо у обзир да су насељенички (мали) поседи, захваљујући свом два и три пута развијеном сточарству, два и три пута више имали стајског ђубрета на расположењу, онда је јасан одговор зашто је на њима већи жетвени принос него на великим поседима.

Овде долази још и повољна околност у обзир: да мали поседи брже сређују поље, јер располажаху са више радне снаге. *Који* вели о томе: „Чак и кад у једној колонији пред косидбом отаве једна иста жетва предстоји као и на суседном великом добру, апсолутно је сигурно, да ће колонисти више жита унети у амбар него дотично добро. Број расположиве радне снаге је код колониста готово двострук, чељад је своја и жетва почиње на време, и док је иста код њих у велико смештена под кров, дотле жито дотичног добра још бије ветар и киша на њиви. Колико се за то време истресе зрна из влаћа, можемо себи представити. Ако пак добро хоће да спречи губитак зрна, мора жетву почети пре времена, док зрно још није достигло пуну тежину. Дакле, ипак се губитак зрна не може спречити, услед дужег трајања жетве. Узмимо даље: како сељак пажљиво диже сноп са крстине при товарењу и додаје га своме сину на колима. Пази да се ниједно не истресе. Ретко тако хоће да буде пажљив слуга или надничар. А како је са жетвом, тако је и са сетвом. Сељак чим дигне снопље са њиве одмах угари. Великопоседник то не може, јер његова жетва и сношење снопља дуже траје. Такође, искоришћавање сваког кутка земље, као и многе друге ситнице, сељак далеко боље постиже.

Свуда, где су велика добра претворена у малопоседничка насеља, констатован је велики прираштај сточарства. Тако, на малопоседничким насељима у Западној Прусској и у Познању порастао је број коња са 98⁰/₀, говеди са 187⁰/₀, свиња са 931⁰/₀. Једино овце и козе, због нестајања пашњака и утрина, показују опадање.

Пада у очи, такође, нагло јачање *живинарства* на малим поседима.

О пресудној улози, коју сточарство има на малим поседима, у једном извештају ово се вели: „Кад једном сељак буде

стекао потребно разумевање шта је добра стока, сточарство ће постати његова најважнија привредна грана, према којој ће се његово целокупно газдовање управљати. Нарочито у одгајивању он ће бити у особито бољем положају према великопоседнику. Никада се овај, са својом плаћеном радном снагом и сталним надзором у стаји, неће моћи са њим мерити. Јер властити рад и надзор газди важнији је у стаји него на њиви, по оној народној: „Господарева очи коња гоје.“

Малопоседник има више смисла за ону благодарну утакмицу, којом је стално гоњен да не изостане са бољом стоком иза свога суседа. У моћном сточарству он види право богатство. У Шумадији богаство цене не по величини имања, већ по броју стоке. Сам избор усева на имању малопоседника: детелина, сточна репа, сачма итд. показује, да је за њега сточарство важнија грана од свих осталих.

Уопште из свију досада објављених испитивања вршених у низу година у Немачкој, утврђено је: *да су мали поседи богашији стоком. Као даљи закључак постоји: уколико је посед мањи у колико је стоком богашији, уколико је јача производња ђудрећа, уколико је интезивнији промет материја између земље, биљке и стоке, и у колико је већа произведена вредности масе.*

Напоследку да кажемо коју реч и о продуктивним гранама, названим „мале културе,“ које су најчешће заступне малим поседима.

Због тешкоћа око обрачунавања често се „мале културе“ приликом упоређивања приноса, не узимају у обзир. Међутим значај њихов за стварање вредности није мали. Улога, коју игра нпр. живинарство на малим имањима врло је знатна. Сума вредности, представљена у јајима и месу, иде у милијарде. У билансу наше извозне трговине живинарство заузима треће место. У мале, али врло приходне, културе спада и пчеларство, које само на малим поседима пружа максимум користи.

Исти привредни значај имају и мале *биљне културе*. На првом месту *воћарство*. Развијено воћарство је ознака малих поседа. Док се на великим поседима воће гаји само у спахијиној башти, а салаши и пустаре, где чивчије и послуга живи, стоје голи и пусти, дотле су мали поседи на-

чичкани воћем. Сваки сељак, прво што диже, то је воћњак. Воћем му је и окућница, и башта и виноград ограђен. Помениути пруски извештај, који говори о колонизацији малих поседника, о воћарству ово вели:

„Са насељавањем и стварањем већег броја малопоседника, воћарство је знатно коракнуло. Бројно стање воћака на великим поседима не може се ни приближно упоредити са оним у колонијама: Тако на 100 ха површине било је:

	Јабука	Крушака	Шљива	Трешања
На малим поседима у (колонијама)	86	51	81	57
На великим поседима	13	6	17	11.

У колико су колоније старије утолико имају бројно и квалитативно развијеније воћарство.

Исти је случај са *градинарством* (повртарством) На малим поседама је већа површина под поврћем, више се ђубрета употребљава и већа нега посвећује. У Немачкој је било 1907. год. под поврћем 175.746 хектара, или 1.05% од целокупне зиратне земље. Према величини поседа повртарство је било заступљено:

	на поседама од преко	100.	ха	са	0.54%
„	„	од 20—100	ха	са	0.85%
„	„	„ 5—20	„	са	1.34%
„	„	„ 2—5	„	„	1.98%
„	„	испод 2 ха	„	„	2.15%
„	„	1/2 ха	„	„	3.30%

Свуда онамо, где су клима, каквоћа земље и тржишне прилике повољне биле, воћарство и повртарство се је на малим поседама могло одлично развити. У близини великих вароши и у речним долинама, мали поседник се одаје искључиво овим гранама, гајећи воће и поврће било за непосредну продају у вароши, било као сировину за снабдевање фабрика конзерви. Рентабилност ових поседа тиме се повећава десето и стоструко у односу према великим поседама. Овде мали посед слави свој највећи тријумф.

Кад резимирамо све ово, што смо доведе изнели у једном и другом облику поседа као закључак изводимо следеће:

„У погледу *интезитетности* обраде мали је *посед* у *преимућству* над великим *поседом*. На малом *поседу* ни најмањи *педаль* земље не *своји* не искоришћен. „Код великих *поседа* *тај* случај није. Поделом великих *поседа* на *ситне*, мале *по-*

седе(колонизацијом) постојижу се најидеалије форме интензивне привреде. Последњи комад земље увлачи се у јуну обраду, стварају се услови за интензивно сточарство, са којим је због веће продукције ђубрива у тесној вези интензивно ратарство. Такође, за развијање разних специјалних култура, као воћарства, повртарства, гајења трговинског и индустријског биља (мак, дуван, шећерна репа и др.) мали поседи показују далеко повољнија привредна предимства него велики поседи. Мали посед, који је по површини земље мали, али по многобројности култура врло сложен и богат, према овоме представља најидеалнији тип газдинства. Као такав, кад му се нису чиниле никакве правне и привредне сметње, дао је свуда најбоље резултате и велики привредни напредак.

Др. Ур. М. Стајић

Уговорне одредбе о транзиту стоке и сточних производа.

За све државе које имају јак извоз стоке и сточних производа, потребне су, у трговинским уговорима, специјалне одредбе, које гарантују увоз (те робе) и транзит кроз уговорне државе.

Ове специјалне одредбе потребне су стога, што опште уговорне одредбе не нуде довољне гаранције ни за увоз ни за транзит стоке. Као што је познато, општа уговорна одредба о слободи трговине, т. ј. обавеза уговорних страна да неће забранили увоз, извоз и превоз; дозвољава одступање из ветеринарних разлога, — што значи да би, без специјалних прописа о трговини са стоком и сточним производима, увоз и транзит ових артикала могао бити из ветеринарних разлога увек спречаван.

Специјалне одредбе о трговини са стоком и сточним производима налазе се у ветеринарној конвенцији (ноти), која, као засебан анекс, чини увек саставни део уговора. За државе — извознике стоке закључење ветеринарне конвенције има, по правилу, исти значај као и сам трговински уговор; и из наших предратних односа са Аустро-Угарском знамо, да је преговарање о ветеринарној конвенцији био увек нај-

важнији део преговора, управо онај део, због чега су се преговори најчешће одлагали и прекидали, онај део, због кога смо у своје време ушли у петогодишњи царински рат са Аустро-Угарском.

Шта садржи ветеринарна конвенција?

Не улазећи у детаље ми ћемо овде изнети само два-три најглавнија питања, која имају да буду регулисана овим уговорним елаборатом.

1. У ветеринарној конвенцији мора се, пре свега добити гаранција, да се не сме чинити злоупотреба од оне опште уговорне одредбе, по којој се увоз и транзит стоке и сточних производа може забрањивати из ветеринарних разлога: ветеринарна конвенција прецизира појам „ветеринарни разлог“, и дозвољава забрану увоза и извоза само за случај, да постоји стварна опасност од уношења сточне заразе.

2. Уз овај општи принцип ветеринарна конвенција даје детаљнији појам сточне заразе у опште, као и мере које се, с обзиром на интензитет исте, имају применити, т. ј. ограничења у сточној трговини, која се, према конкретној опасности од заразе, могу декретовати. Тако на пр. већа су ограничења код сточне куге, но рецимо код шапа; код јако заразних болести блокира се врло широк рејон, код мање опасних болести само општина где се болест појавила, и т. д.

3. Најзад ветеринарна конвенција прописује мере, које држава — увозник сме применити, кад на увезеној стоци, која је на увозној станици нађена здрава, доцније констатује какву заразну болест. Ове последње одредбе имају за циљ, да, у границама ветеринарних прописа, штеде интересе сопственика заражене стоке.

— Ово би била, у најкрупнијим потезима, садржина једне ветеринарне конвенције. Осетне разлике код двају ветеринарних конвенција појавиће се поглавито с обзиром на чињеницу, да ли је једна држава само *увозна*, или је у исто време и *увозна* и *транзитна* држава. У првом случају држава — извозник стиприраће само потребне јој гарантује за увоз, у оном другом случају мораће тражити гаранције и за увоз и за транзит. Тако н пр. ми бисмо; у уговору са Енглеском Француском, Америком, итд, тражили гаранције само за увоз док у уговору са Маџарском, Аустријом, Италијом итд. морамо тражити гаранције и за увоз и за транзит.

У предратним уговорима одредбе о транзиту садржавале су следеће прописе:

а) да стока (сточни производи), долази снабдевена пасошима, којима се утврђује да она долази из незаражених општина (срезава, округа)

в) да је, ветеринарним прегледом на улазној царинарници, утврђено, да је стока здрава.

Уз ова два прописа налазио се, у понеким конвенцијама (пр. наша ветеринарна моћ са Аустро-Угарском од 1908 год. чл. VIII) још и с) захтев: „да држава — извозник *саопшћити* надлежним властима (органима увозне станице) транзитне државе, да се држава — увозник *не прошиви* увозу дотичне робе (стоке одн. сточних производа) уз напомену да је транзитна држава у праву, „ако би увоз у ту трећу државу био и поред овога саопштења одбивен, да са дотичном пошиљком поступи по прописима своје ветеринарне полиције“.

Овако је било по предратним уговорима регулисано питање транзита стоке и сточних производа; у после-ратној уговорној пракси пак осећа се тенденција, да се онај под с изложен захтев измени тако, да би њиме могућност транзита била потпуно доведена у сумњу. И пошто је ово питање за нас од највећег значаја, то му се мора поклонити мало више пажње.

Приликом преговора са Маџарском и Аустријом постављен је од обе државе захтев: да свака транзитна пошиљка (стоке и сточних) мора бити снабдевена једним уверењем, издатим од стране државе — увозника, у коме се ова последња држава обвезује, да ће дозволити увоз дотичне пошиљке, па било да је на својој улазној царинарници нађе као здраву или као болесну.

Тако на пр. морао би сваки наш транспорт говеда, де-сталиран за Швајцарску (Немачку, Чехословачку и т. д.), приликом доласка на аустријску или маџарску границу, поднети једно уверење, издано од стране Швајцарске (Немачке, Чехословачке) у коме се уверењу Швајцарска обвезује, да ће дозволити увоз за дотичну пошиљку говеди, па било да она стигну здрава било заражена на швајцарску границу.

Како би изгледала у пракси оваква уговорна одредба?

Када се зна, да једна држава није никад примила (нити ће икада примити) *уговорну обавезу*¹⁾ по којој би била дужна да дозволи увоз и зараженој стоци, онда је јасно, да је оваквом одредбом искључено *уговорно право* транзита: под оваквим условима транзит ће увек зависити од добре воље и транзитне и увозне државе.

Друго је питање: одкуда је дошао овај нов захтев; да ли су овде по среди ветеринарни или какви други разлози?

Већ сам тај факат, да ове одредбе нема у предратним уговорима, могао би послужити као довољан доказ, да овде нису по среди ветеринарни разлози. При свем том ми ћемо покушати, да и другим доказима ово тврђене поткрепимо.

Узмимо један пример ове врсте па да видимо шта захтева ветеринарна полиција.

Наш трговац упутио је вагон говеди за Швајцарску у транзиту кроз Аустрију; стока је прегледана при улазу у Аустрију, и пошто је нађена здрава, транзит је дозвољен.

Шта бива даље?

За време транзита кроз аустријску територију може наступити једно од овога:

- 1) или ће говеда доћи на Швајцарску границу здрава;
- 2) или ће се пак код говеди појавити зараза на путу.

У оном првом случају Швајцарска ће или дозволити увоз или одбити, што зависи од нашег уговорног односа са Швајцарском, — и ако га одбије, наш ће трговац променити дестинацију и продати своја говеда у Аустрији. Ова се не може бунити, јер нам је по уговору *дозволила увоз здраве говеди*.

У оном другом случају Швајцарска ће сигурно забранити увоз, и тада ће „аустријске ветеринарне власти поступити са дотичном пошиљком по прописима своје ветеринарне полиције,“ — баш онако исто како су поступале и при рата, одн. онако исто, како би радиле и са говедима, која би била дестинирана за Аустрију, кад се на путу (у Аустрији) констатује зараза.

Као што се из наведеног примера види, захтев транзитних држава, да држава увозник издаје уверења да ће увек до-

¹⁾ Без *уговорне обавезе* неке државе дозвољавају увоз и болесне стоке, ако је у питању болест која није заразна, и ако на самој граници има погодне инсталације за карантин и за клање стоке.

зволити увоз, нема никаква ослоња у ветеринарним постулатима, — и према таквом стању ствари потребно је испитати, који су разлози могли диктовати постанак овога предлога.

Ако се марљиво проуче трговинско-политичке мере, у Аустрији, Маџарској и Италији после рата, онда није тешко запазити, да све три овде поменуте државе показују врло јаку жељу, да врше посредничку улогу између западних и средње-европских држава с једне и балканских држава с друге стране. Као доказ за ово довољно је да наведемо њихов захтев: да њихове трговачке коморе одн. њихови транзини магацини издају уверења о пореклу за туђу робу која транзитира њихову територију.

Исти циљ има и овај захтев односно транзити стоке и сточних производа. Ако би овај захтев био спроведен кроз трговинске уговоре (ветеринарну конвенцију), наш транзит стоке и сточних производа кроз Маџарску, Аустрију, и Италију био би као што смо то раније изложили, онемогућен, одн. зависио би од добре воље дотичних држава. И пошто би њихова добра воља често изостала — као супротна њиховој тежњи о посредовању и нашој трговини са Западом — то значи, да бисмо ми били принуђени, да своју стоку и сточне производе, које намеравамо извозити у западне и средње — европске државе, извозимо у Маџарску и Аустрију, па да их ове даље препродају директним потрошачима, наравно уз једну лепу посредничку зараду која би пала на наш терет.

У нади да наши преговарачи неће учинити ову грешку, слободни смо указати на погрешну праксу, коју је наше Министарство Пољопривреде (Ветеринарно одељење) више пута поновило. Као орган који има да се стара о стању заразне стоке оно је, често пута доносило расписе о транзиту туђе стоке кроз нашу територију, у којима је била јасно изражена не ветеринарна полиција, већ трговинско-политичка тенденција да се неким државама отежа долазак на пијаце где иде наша стока. Ова намера, сама по себи, не мора бити погрешна; али она може имати за нас врло рђавих последица, на име кад је и треће државе копирају и употребе против нас.

Желећи је да се Ветеринарно Одељење Министарства Пољопривреде ограничи на ветеринарну полицију, а да остави другима бригу о Трговинској Политици.

М. Т.

Личка пруга и њене економске последице.

I.

Личка пруга је последица компромиса између бивше Аустрије и Мађарске. Далмација, и то специјално њезин централни и северни део, одувек је тражила излаз на Босну. Далмација је географски згодно постављена према Босни, а и њезине економске везе, премда су их политичке прилике непрекидно ометале, ипак биле су, што се копна тиче, увек упућиване на ту страну. Врло је значајно да је и сам чувени талијанашки градоначелник Сплита Баја-Монти, превише од пола века видео будућност тога града у вези са Босном и Србијом. Скоро ће да буде 70 година откад су се почели јављати први јавни гласови, откад су штампане прве брошире, упућивани први меморандуми, молбе и протести Далмације Бечу у том правцу. И та непрекидна борба кроз толико деценија склонула је Аустрију да се побрине једаред и за ту њену покћерку. Хтела је да јој ипак даде везу. Из политичких разлога ваљда није хтела да се дође до подизања источне везе централне Далмације са Босном, али већ је била решила да јој даде врло згодну везу долином Уне. Мађари су међутим устали проти тој очитој опасности Ријеци и, после дугог преговарања као дете тог компромиса, породила се је и личка пруга. Као споменици тих разних перипетија у тој неодлучности настале су оне две започете, а не продужене пруге, једна уског колосека која још и данас иде од Сплита до Сиња и друга нормалног колосека Сплит—Шибеник—Книн која је сада део личке пруге.

Далмација је добро знала да док буде старе монархије, а нарочито Мађарске, не може да се нада много-чему од те дугачке пруге, али веза са светом била је тако јако парола да је и таква веза испуњавала радошћу сва срца у Далмацији.

По ослобођењу нашли смо на недовршену личку пругу. Одмах се, разуме се, подигло питање везивања Далмације с унутрашњости. С обзиром на конфигурацију нове државе међутим ово се питање нешто изменило. Пре свега није се више радило само о вези Далмације с Босном или с Хрватском, дакле о једном локалном проблему Далмације, него се еле-

ментарном снагом наметнуло питање излаза целе земље на море. Док је Аустрија имала своје Бечу много ближи, лепо изграђени и добро повезани Трст, а Мађарска на својој сопственој територији своју Ријеку, Сплит, Шибеник, Дубровник, Котар нису имали никаквог јачег значаја или барем нису могли да изазову јачег интересовања код својих господара. Присаједињење тих двеју лука Италији и неизвесност о судбини луке Барош васкрснуло је стару потребу Србије за излаз на море и проширило је на целу територију.

Кад се има на уму да готово једна трећина наше државне границе представља наша морска обала острвима онда свако може да разуме што то значи кад саобраћај није имао излазе на тако једној великој дужини. Питање Јадранске Железнице постало је следствено један од наших најважнијих националних проблема.

На жалост подвојени вековни живот разних делова нашег народа, међусобно непознавање прилика разних крајева, њихове историје, традиција и привредног стања и потреба и многи други разлози, а могуће највише велики интерес свију за чисто политичка питања, — учинило је да се је то велико економско питање и сувише површно испитало, па да се није довољно стручњачки решило. О томе нам даје примера употреба 7% зајма и доларског зајма где су пале такве одлуке које очито показују површно познавање проблема као и партијски утицај. Овакове би одлуке данас већ много теже могле да падну.

У то се време и решавало коју везу да се даде средњој и северној Далмацији. И нашло се најгоре решење: да се доврши започета мађарска пруга. Најгоре велим, јер се са мањим новцем и са истим временом могла довршити првокласна железница долином Уне која би за читаву земљу била од огромног привредног значаја или веза са централном Босном. И премда би ова последња била ваљда најважније међу њима, преко те комбинације се брзо прешло, можда и због тога што није било потпуно пречишћено питање куда да она пролази. Овако добили смо у место тих других важнијих личку пругу.

II.

И поред свега горе изнесенога ни личка пруга није без свог значаја. Напротив она као локална пруга има велику ва-

жност. Једном великом и запуштеном комплексу наше државе дата је железница. Железница пролази кроз крајеве богате шумама и рудама и она ће дати подстрека предузимљивим људима да се даду на експлоатацију тих објеката, развиће се јаки извоз тих артикала у сировом стању, подићи ће се стругаре, фабрике и прострујаће нов живот. И ти сиромашни крајеви осетиће благостање. А поред те привредне улоге она ће утицати и културно и национално. И са стратешке тачке као и са још много других личка железница има неоспорно свој значај, шта више отворење личке железнице за целу нашу државу, а специјално за средњу Далмацију јесте један уистини хисторички, епохалан догађај. То је крунисање 70 годишње борбе тог краја за железничку везу са осталим светом. То је прва веза наше државе са највећим њеним двома лукама, са срцем Далмације, са њеним привредним и културним центрумом. Довољно је истаћи важност ове пруге нормалног колосека ако се има у виду да се сада из Београда у исто време може да стигне у Дубровник овом овако заобилазном пругом као и оном преко Брода или преко Сталаћа. А од Сплита до Дубровника има још лађом да се путује. Бесумње дакле да је у нашем саобраћају и у нашем целокупном привредном животу довршењем ове пруге настала једна крупна промена. Промена коју још многи вероватно не схватају, а схватиће је тек пошто их чињенице увере. Али ми не смемо тек да чекамо на те чињенице. него морамо да већ сада што више искористимо могућности и добре стране ове пруге и да је подесимо нашим потребама.

III.

Пре свега намеће се питање вођења тарифне политике. Имали смо прилике да се уверимо да је тарифна политика код нас била непозната ствар. Тек у последње време под притиском тешке привредне кризе и под притиском наших интернационалних односа почели смо да се учимо шта је та тарифна политика. Најбоља, али на велику жалост ужасно скупа, школа за наше тарифне политичаре били су преговори с Италијом односно Јужне железнице јадранске тарифе, повлашћења Ријеке и Трста и транзитних ставова за Мађарску и остале земље којим смо омогућили да се Трст из потпу-

ног мртвила, не само подигне на предратну висину, него да се што више и осетно пређе, а Сушак смо угрозили с Ријеком.

Надамо се да ће та школа научити наше политичаре како се подижу и јачају луке. Кад се већ код Сушака, због највећег повлашћења Ријеке, не може ништа, а онда је барем ред да то сад не учинимо код Сплита и Шибеника и зато потребно је да их у тарифи изједначимо са оном Ријеке па да тако барем надокнадимо дужину те пруге и време трајања вожње. Једино оваким начином може се постићи да личка пруга не остане оно што је по својем правцу: локална пруга. Не буде ли до тога дошла онда Сплиту и Шибенику мало фајде од те железнице. Сушак је већ сада пренатрпан и посве је природно да ће сва трговина ићи на Ријеку. Оживићемо и ту страну луку. Сплит и Шибеник међутим не могу никада отети Сушаку његову долину, јер он јесте и остаје природан излаз богатог дрвног краја Хрватске и Словеније који мора да гравитира на њега, а остала трговина ићи ће у Сплит и Шибеник само у колико је Сушак неће моћи да прими. Да смо и у том правцу напредовали и да има наде да ће нас надлежни разумети види се и по томе што је слично рађено на прузи Сарајево-Груж-Зеленика, шта више од Ђевђелије до тих обеју лука без мало иста је тарифа као из Сарајева до њих.

Али и без обзира на то наступа још једна важна промена јер, у нашем каботажном саобраћају настаће велики преокрет, јер Сплит постаје не само по величини својој, по својој индустрији и трговини и промету лађа у луци, него и по саобраћајним могућностима фактични центар приморја. Већ оним ранијим примером о путу из Београда за Јужну Далмацију постаје јасно да ће Сплит постати главни центар приморја за расподелу и пролаз странаца. Странци који буду хтели ићи на приморје отићи ће већином одмах у највећи центар одакле најлакше могу да се оријентишу. Многи ће то и урадити да превале што краћи пут немирним морем, а нарочито озлогашеним кварнером и Сењским вратима. Чеси су то одмах и увидели и пожурили се да добију директну везу са Прагом. Исто тако ова цела северна и средња и један део јужне Далмације који је досада ишао чак на Сушак да иде у унутрашњост ићи ће рађе у Сплит, па чак и они који због

дугога пута с лађом нису знали раније да се на то реше. Раније су само чисто локалне пруге ишле из Сплита у околицу, а све главне пруге ишле су дужином целог приморја. У последње време се то помера, а није далеко време кад ће Сплит бити главно излазиште тих већих каботажних линија као Сплит—Сушак, Сплит—Трст, Сплит—Анкона, Сплит—Дубровник, Сплит—Метковић и т. д.

Мало по мало међутим и трговци ће пронаћи свој рачун да им роба дође преко Сплита или Шибеника уместо да иде на неку другу даљу луку. Очигледно пак да ће се ово потенцицирати одговарајућом тарифском политиком, што се тиче робе, а нарочито кабасте. Ту Шибеник овом железницом добива више него Сплит јер му је пруга знатно краћа и без успона, а то ће обоје утицати да оваква роба иде у Шибеник што је и до сада био случај баш са дрвом, баукситом и угљеном.

IV.

Али у вези са овим повећањем саобраћаја и трговине дакле са тим добрим странама испољиће се и недостаци, у првом реду неизграђеност обеју лука, немање магацина, непостојање дизалица, ранжирних колосека и других помагала промете робе као и недостатак хотела, станице и т. д.

Па премда су та питања, као што се види и врло важна и врло акутна, ни у Сплиту ни у Шибенику није још створена база за њихово решење: где да се започне са грађењем луке. Задатак је у томе да се изабере најподесније наутичко место, место где са што мањим трошком може да се добије највећи економски ефекат: највећу пристанишну дужину, обалску површину, и најподеснију дубину са што мањим трошком и да се изабере оно место где се може да ради на парче и са прекидима, где се сваки комад ново сазидане обале може да употреби као целина и као део будуће целине.

У Шибенику уместо искоришћавања његове дубоке, лепе и велике градске луке, помишља се на зидање изван саме луке у месту званом Заблаће. Највећи је мотив зато што је дно шибеничке луке и сувише стрмо, клизаво и дубоко и да има нешто струга. То није међутим у читавој тој огромној луци, јер према источном крају пристаниште може да се ван-

редно лепо и згодно шири. Треба дакле пажљиво проучити ове две варијанте пре него ли се удари некономским путем.

У Сплиту напротив хоће да се пристаниште зида у једној лепој али доста плиткој ували званој „Пољуд“ коју треба одприлике половицу насути земљом да се дође до извесне дубине чиме би се добило довољно површине за лучке објекте и треба израдити цели лучки систем да се добије жељено пристаниште. Друга је варијанта да се искористи дивни дупли солинско-врањички басен у најдубљем делу каштеланског залива где је уз саму природну обалу дубина таква да не треба много насипати него се може одмах зидати обала и сваки део кеја који се доврши може одмах да се употреби. Ту се је већ развила велика цементна индустрија која је Сплиту дала тако огроман замах и далеко по свету му разнела глас.

Питање проширења станице и у Шибенику и у Сплиту већ је решено и то даје озбиљне наде да ће се и питање грађења будућих пристаништа почети такођер да решава.

Бесмње да ће овај положај Сплита и Шибеника држати да ће се у њима брзо подигнути и развити јаке увозничке куће за каву и другу колонијалну робу, а извозничке за продуктне наше земље, док магацини и хотели су неминовна последица увећаног робног и путничког саобраћаја. Личка ће пруга јако утицати и на њихов општи развитак и повећање.

Да резимирамо: важност личке пруге је куд и камо мања од оне узане железнице или источне везе средње Далмације с Босном и Србијом; личка пруга је сама по себи чисто локална пруга, једна локална пруга веће важности, али тек локална; она може да постане јак фактор у нашем саобраћају згодном применом тарифске политике. Као последица тога Сплит постаје центар каботажног саобраћаја целог приморја, а Сплит и Шибеник имаће такав промет робе и путника да се одмах намеће питање подизања новог пристаништа, станице, магацина и осталих лучких уређаја. Као база свега тога има да се реши питање места где да се отпочне зидањем луке. Као што видимо довршење ове споредне јадранске пруге подигло је тако много питања као што вероватно неће довршење ниједне друге јадранске пруге. Дао Бог да се она сва правилно реше и да њихово решење донесе корист држави и народу коју они од тога очекују.

Скришчевић.

Питање зајмова у злату код Управе Фондова.

Сви се слажу у томе да последњим законом о становима није решено станбено питање ни за кућевласнике ни за закупце, јер није тим законом повећан број зграда ни за једну више. Дакле о конструктивној страни тога питања није хтео законодавац, скупштина и влада, да решава, и ако су кућевласници и закупци то по некад у својим многобројним скуповима захтевали, и ако се тога питања законодавац у претпоследњем закону дотакао и покушао да реши у неколико.

Већ више година Енглези су учинили да се убрза подизање зграда тиме што се кућевласницима и закупцима земљишта на дуге рокове, на закуп од 50, 90 и више година, ставила новчана средства за подизање зграда по јефтин интерес, мислим око четири процента. Тај је начин учинио да се тако убрза подизање зграда, које је заостало за време рата; он је учинио да закупне цене станова не буду тако страшне као код нас и т. д.

Па да ли Влада С. Х. С.-ије може штогод слично учинити за своје становништво? Свакако да може.

Управа Фондова давала је пре рата зајмове на зграде и земљишта по 6 од сто камате и 1 од сто отплате, сада је она са новим именом као Хипотекарна Банка, то повећала за нове зајмове услед скупоће новца на међународној пијаци на 10 од сто камате а 4, 2 од сто отплате. Зашто је повећана отплата кад је новац тако скуп, те је и плаћање самог интереса сувише за дужнике? Зато што је вредност нашег садашњег динара наспрам златног динара колебљива и што динар расте. Некад динар вреди пет, некад шест, 7 и 8 златних пара. Сада је његова вредност око 9 златних пара. Да га назовемо деветпарцем за сада, до бољих прилика. Услед рашћења динара може доћи дужник убрзо до немогућности плаћања, па банка треба да се осигура.

Нашем се динару у односу на злато вредност од 1923. године повећава, он се снажи како веле финансијери.

Наш је динар почео у главноме од почетка 1923. год. да се снажи, док је од 1918. год. па на даље све брже и брже падао у вредности да је у 1922. год. достигао до пет златних пара динарских.

Претпоставимо да је неко у половини 1922. г. позајмио хиљаду наших динара, ондашњих петпараца, од Државне Хипотекарне Банке. Да претпоставимо да је и Хипотекарна Банка добила онда на зајам из Швајцарске тих 1.000 наших динара као 50 швајцарских франака златне вредности. Рецимо баш под истим условима како даје наша Хипотекарна Банка зајам приватнима, а то је 10 од сто интереса, а 4, 2⁰/₁₀ отплате. Амортизација (исплата) је онда за дванајест година.

Учинимо још поставку да се динар поступно снажио и да ће по плану Министра Финансија и даље поступно, врло поступно да се снажи, да ће му вредност врло поступно да расте. Наш је динар од петпарца из 1922. г. до краја 1924, г. постао осампарац а у 1925. већ је постао деветпарац. Рецимо да је у 1923. г. шестпарац т. ј. вредио само 6 златних пара, у 1924. г. био осампарац и у 1925. деветпарац. Узмимо што је врло вероватно да у 1926. г. буде десетпарац, а даље да расте по две паре до потпуне отплате дуга нашој Хипотекарној Банци од стране нашег дужника. Он би тако вредео у 1927. г. 12 пара, у 1928. четрнаест, у 1929. шеснаест, у 1930. осамнаест пара, у 1931, двадесет пара, у 1932. двадесет и две паре у 1933. двадесет и четири паре, што врло лако може бити. Шта више могућно је и да брже расте вредност динара.

За све овако рачунање израђене су таблице и ко познаје политичку рачуницу може врло брзо да срачуна колико ће тај наш дужник платити Управи Фондова наших динара разне унутарње вредности, до исплате дуга Хипотекарној Банци, као и то колико би златних пара исплатио Хипотекарној Банци, да је куповао златне паре на нашем новчаном тргу.

Наш је дужник позајмио 5.000 златних пара зајмећи 1.000 дин. у 1922. г. Да је динар био сталан он би за 12 година платио 8.520 пара, односно 85,20 дин. за педесет динара дуга. Овако како динар расте, снажи се, он ће платити до коначне исплате за 12 година 252,80 дин. Дакле види се огромна разлика у плаћању. Да је узео златне динаре у 1922. г. платио би 170 дин. за 100 дин. дуга, док би, узимљући наш динар, чија вредност расте, он мора да плати 466 дин. за 100, дакле нешто више него четири и по пута! Изволте

зајмити у нашим динарима! Дакле Д. Х. Б. поред редовне зараде добија још 182,80 златних динара на 50 динара датих на зајам, искоришћујући тежак положај дужника. Другим речима, Хипотекарној Банци се отплати за 7 година сав дуг с интересом од 10 од сто, а пет година дужник у суво плаћа, и то врло скупим нашим динарима.

Па како може држава овде помоћи?

Проста је ствар која сама собом излази из напред изложеног.

Министар Финансија, Влада и Скупштина има да донесу законску одредбу у наредном Финансиском Закону за 1926|27 г. или још боље за остатак 1925|26. г., да Хипотекарна Банка даје нове зајмове само у злату као и пре рата. Не мислимо ту само звечеће злато, већ и новчанице са пуним златним паритетом као доларе, енглеске фунте, и т. д.

Наравно да ће се тако смањити олака добит државе и тантијема управном чиновништву Хипотекарне Банке, али се ово последње може другојачијим правилским одредбама поправити, а влада нема потребе да упропашћује баш предузимљиве елементе у овој држави, нити држава да зарађује на мало исправан начин, Такође нови дужници онда враћају за 100 динара деветпараца, дакле за 900 златних пара опет само 900 златних пара, а ни паре више, без обзира на рашћење вредности динара, а то како смо видели много значи за дужника.

Но не само то што треба да се учини већ и другим хипотекарним заводима треба да се дозволи да праве зајмове на страни и враћају зајмове у злату, као што је то била редовна појава пре рата. То треба учинити и са Хипотекарном Банком Трговачког Фонда и др. На тај ће се начин, кад буде унет златан новац у земљу, каматна стопа смањити, а добит од рашћења вредности динара неће добијати банке, које дају зајам у злату, већ прегаоци, конструктивни елеменат у држави т. ј. кућевласници, који ће подизати зграде, односно знатним делом и закупци, јер ће се закупне цене смањивати, а то је врло важно за успевање ове државе.

Најпоследње да напоменемо да давање у злату зајмова може бити и условно, по жељи, па који дужник од 1922. г. и доцније не види „страшну уру пред очима“ нека му је на здравље и таквоме не би се морало позајмљивати у злату.

Ово у толико пре што је пре рата у Србији рачунато у злату само у Београду док је за унутрашњост рачунато у сребру.

По новом Царинском Закону царина се рачуна и прима у злату, па би то могло бити и са давањем зајмова од стране Хипотекарне Банке, и то у толико пре што и данас Јужна Србија врши обрачуне у злату. У Јужној Србији је неки облик двометалства (биметализма), као што је то било у целој Србији пре рата. Тако би се припремало земљиште и за снажење динара и за поступни метални па најпосле и златни новчани систем.

На тај ће начин имати Министар Финансија и Влада уза се све кућевласнике за политику снажења динара, као једини добар излаз из оваквих финансиских и економских прилика какве су данас.

Време је да данашњи Министар Финансија, Краљевска Влада и Скупштина спрече Државну Хипотекарну Банку да доводи у тежак материјални положај па и до пропасти своје дужнике и да откупе грехе Министара Финансија, Владâ и Скупштинâ од 1918—1922. г., јер су зло прошли и зло пролазе од њихове инфлационе политике сви државни службеници, пензионери, инвалиди и сви они који су имали коју цркавицу у новцу и надали се да од тога животаре.

Др Ђ.

Акционарска друштва на професионалној основи

Код нас се чешће пута срећу акционарска друштва са именима која садрже обележја класних и професионалних установа (као на пример: Чиновничка Банка, Добровољачка Банка, За друга Особља Београдске Општине а. д. итд).

У таквим случајевима постоје ове претпоставке: или ти називи не одговарају циљу друштва (т. ј. друштво је обично трговачко предузеће на капиталистичкој подлози, као и остала

акционарска друштва); или се у друштвеним правилима заиста налазе одредбе које се старају да друштву очувају карактер оног друштвеног реда чије се име налази у фирми друштвеној.

Први случај може представљати, по нашем мишљењу, нелојалну конкуренцију.

Други случај је међутим много интересантнији. У таквом случају оснивачи желе да створе друштво које би, из разлога погодности или других, имало облик безименог, капиталистичког друштва на акције, док међутим, захваљујући одредбама правила којима се отежава или чак онемогућава стицање акција лицима која не припадају одређеној професији или кругу лица, друштво губи делимично карактер акционарског друштва и приближује се некој врсти задруге са ограниченом одговорношћу.

Да би се могла извести таква комбинација, неопходно је да акције гласе на име, пошто, по одредбама закона, акције на доносиоца могу се преносити простом предајом из руке у руку, тако да је друштву немогуће, не само спречити да акције не дођу у руке лица која припадају одређеном друштвеном кругу, већ и да уопште утврди у чијим се рукама оне налазе у даном тренутку.

Али, може ли се и са акцијама на име извести изложена замисао оснивача, а да се не повреде позитивне законске одредбе? Према чл. 30. закона о акционарским друштвима који важи у Србији и Црној Гори, пренос акције која гласи на име важи према друштву од дана кад се пријави друштву. Такву исту одредбу имају и закони који важе на осталој територији (§ 173. трг. закона за Хрватску и Славонију, § 223. аустријског трг. зак. важећег за Словенију и Далмацију и § 179. бос. трг. закона).

Према тој одредби, пријава друштву преноса акције на име представља само један формалан акт: друштво има право да води евиденцију у чијем се рукама налазе акције и сведотле, док му се не пријави пренос акције са старог на новог акционара, оно не признаје тај пренос, али *in contrario*, чим му се изврши та пријава, пренос важи. Друштво нема права

да чини приговор у погледу личности новог сопственика акције.

Али поменути члан 30. има и другу одредбу, по којој пренос важи тек од дана одобрења друштва, у случају, кад друштвена правила везују такав пренос за предходно одобрење друштва; док у законима који важе ван Србије и Црне Горе такве одредбе нема. Захваљујући тој одредби, правила акционарских друштава у Србији и Црној Гори могу садржати као услов за пренос акција на име предходно одобрење Управног Одбора, што дозвољава, на први поглед, задржавање акција у жељеном кругу људи: Управни Одбор неће дозвољавати пренос акција на лица која не припадају томе кругу. Међутим то средство није тако ефикасно као што изгледа. На првом месту, није сигурно да ће Управни Одбор остати увек веран бранич циљева оснивача. Затим Управни Одбор може својим ветом спречити пренос акције на нежељено лице, кад је тај пренос последица једног правног посла међу живима, али не и у случају кад се пренос врши путем наследства. Најзад, акционар може, приликом стицања акције, испуњавати специјалне услове које правила постављају, с тим да доцније престане да их испуњава (на пр.: чиновник који да оставку на службу и отпочне да се бави трговином). Дакле и поред те оградe, коју дозвољава члан 30., може се десити да временом већина акција пређе у руке страних лица. Да би се обезбедили од сваке евентуалности, оснивачи негде прибегавају крајњим мерама, уносећи у правила одредбу по којој акционар који не припада одређеној професији или групи лица, не може вршити нека од својих права, као што су право учествовања на зборовима акционара, право да буде биран у Управни и Надзорни Одбор и т. д., уопште права помоћу којих акционар може утицати на вођење послова друштвених. Оваква одредба међутим је у супротности са законом, јер су та права загарантована свима акционарима без разлике и правила друштвена им их не могу одузети.

Из свега овога што смо изложили види се да је немогуће, према садашњем стању законодавства, везати акционарско друштво за једну групу људи. У осталом, кад би се чак, тумачењем појединих одредаба закона, успело да се створе правила

која би то загарантовала, природа самог акционарског друштва би се бунила противу таквих стега. Главна карактерна црта акционарског друштва јесте анонимност његових чланова. Код њега се у првом плану појављује капитал, док личности долазе у други ред. Везати такво једно друштво за извешан број лица, значи изменити ту основну црту друштва; значи од једног чисто капиталистичког друштва створити, ако не једно лично друштво, а оно бар једно делимично лично делимично капиталистичко друштво.

М. Б.

ПРИВРЕДНА ХРОНИКА

Економски основи рударске кризе у Енглеској.

Енглеска индустрија угља, која је тек 1921 године преживела највећи досадањи штрајк, поново се налази у кризи. Поред политичких тежња радничких кругова, који се надају да ће путем штрајка убрзати експрописање рудника од приватних власника и њихово социализирање, — криза има и дубљих економских узрока.

Брзи пораст железничке мреже у свима земљама, повећање тонаже ратне као и трговачке морнарице, повећане продукције гвожђа и челика, — све ово је створило пре рата повољну конјуктуру и за продукцију каменог угља, која је износила у милионима тона.

	1890	1905	1913
Сјед. Државе Северне Америке	143,1	342,2	517
Енглеска	184,5	234.	291,1
Немачка	70,2	116,6	190,1
Француска	26,1	34,9	40,8
Белгија	20,4	23,8	22,8
Русија	6. -	16,9	33,8
Италија	0,4	0,5	0,7
Укупна светска продукција	512. -	880. -	1342.—

1913 године Сједињене Државе су извезле 20 мил. тона у главноме у Канаду; Енглеска је извезла 73,4 мил. тона угља, а Немачка 44 мил. тона кокса и брикета. Извоз угља био је од нарочите важности за Енглеску не само стога, што је он по вредности износио 13, 66%, целокупног извоза, него још и стога, што је добар део енглеске трговачке морнарице био запослен његовим превозом.

Првих година после рата конјуктура за угаљ постала је још повољнија и од 20.7 шилинга за тону у 1914 години цена тоне се попела до 110 шилинга у августу 1920 године. Али већ у 1921 години настао је преокрет и петомесечни штрајк рудара био је последица нове калкулације цена. Окупација Рура у 1923 години донела је привремено побољшање: извоз је изнео 84.497 хиљ. тона.

Чим су се прилике у 1924 години бар донекле стабилизовале (Довесов План), извоз је опет опао до 65,15 мил. тона. Депресија на светском тужишту није се зауставила на томе, као што се види из следећих података о извозу угља за првих пет месеци 1925 године (Economist, 29. VI. 25):

Извоз угља у милионима тона за првих 5 месеци

	1923	1924	1925
Немачка, Француска, Белгија, и Холандска	19.79	12.60	8.50
Остале земље у Европи	7.97	7.71	7.60
Ваневропске државе	5.46	5.94	6.01
Укључено на параброду за иностранство	7.56	7.35	6.97
	<u>40.78</u>	<u>33.60</u>	<u>29.08</u>

Услед смањене тражње смањена је продукција, до новембра 1924 су затворена 360 угљена рудника са 71 700 радника, смањен је саобраћај на железницама које су за првих 3 месеца имале губитак од 750.000 фунти.

12 јула 1925 године Влада је поднела енглеском парламенту белу књигу о угљеној продукцији. Теза власника гласи, да је продукција због увођења седмочасовног радног дана опала од 20,3 тона у 1913 години до 17,79 тона у 1924 години. Они тврде, да њихов губитак на свакој тони извезеног угља износи 1.6 шилинга (око 20 динара).

Али криза енглеске угљене индустрије не зависи само од измењених услова продукције; измењени су из основа и услови светскога тржишта. 1. Нафта потискује угаљ. Светска продукција угља смањила се од 1216 мил. тона у 1913 години до 1163 мил. тона; у исто доба је светска продукција нафте порасла од 385 мил. барела до 1015 мил. барела. Ратна и трговачка морнарица прелазе на моторни погон. И у превозу на копну камиони одузимају терете железницама. Ди-

ректор једне од највећих фабрика текстила у Манчестеру И. Грин јавља, да је његова фирма 1919 године примила 240 хиљ. тона памука и то само железницом, 1924 године пак 116 хиљ. тона су јој достављени аутомобилском вучом. 2. Од 1913 до 1924 године повећана је продукција угља у прекоморским земљама: у Африци од 7 до 12 мил. тона, у Аустралији од 14,5 до 18,5 мил. тона и у Азији од 55 до 70,6 мил. тона. 3. Француска је искористила репарације за најмодерније техничко преуређење својих рудника, чија продукција стално расте. 4. Повећава се у свима земљама, па и у самој Енглеској, искоришћење водених снага — „белога угља“ (у Енглеској 200 хиљ. коњских снага од 900 хиљ.) 5. Италија смањила је своју тражњу, јер је почела поново да прима угаљ по репарацијама из Немачке.

Ал. В.

Стање Народне Банке

Метална подлога показује у јуну месецу знатне промене, пошто је држава јако интервенисала на домаћим берзама и откупом свих понуђених девиза спречавала нагли скок динара. За месец дана шток девизе повећао се за 26,4 милиона динара. То је најјаче повећање у последње време. Јер, у мају месецу шток се девиза повећао за 16,2 милиона а у јуну свега за 700.000.

Кад се има на уму, да се стране валуте књиже по златном паритету, т. ј. долар 5 динара, а фунта 25 динара, онда је јасно да је за куповину девиза издато на стотине милиона папирних динара. То, међутим, не утиче на циркулацију новчаница, јер држава има право да може вршити откуп девиза, а да то не иде на уштрб контингента. Оптицај новчаница повећао се свега за 16 милиона динара. То долази поглавито због незнатног увећања зајмова на менице. Ломбард се, напротив, смањило за близу осам милиона динара. То се може објаснити тиме што се осећа обиље новца и вероватно да се отплаћују и дугови код новчаничне банке, и ако је камата свега 8 од сто годишње.

Поштанска Штедионица, као и Народна Банка, оскудевају у сигурним краткорочним пласманима. Зато се у последње време осећа довољна количина новца, и ако се с друге стране жале на оскудицу кредита за инвестиционе сврхе.

У појединостима стање Народне Банке износило је крајем прошлог месеца као што следује:

За месец

дана

30-VI—31-VII + или —

1925

АКТИВА

МЕТАЛНА ПОДЛОГА:			
у кованом злату	72,5	73,2	+0,7
у кованом сребру	17,4	17,4	—
у страниј монети.	4,9	3,7	—2,8
у депоима на страни у разним валутама	366,8	393,2	+26,4
Укупно	461,7	487,5	+25,9
ЗАЈМОВИ:			
на менице	933,6	943,7	+10,1
на хартије од вредности	197,8	190,0	—7,8
Укупно	1.131,4	1.133,7	+ 2,3
ДРЖАВНИ ДУГ:			
рачун за откуп крунских новчаница .	1.186,3	1.186,3	—
рачун приврем. и сталне размене . .	366,2	366,7	+0,5
по зајму на бонове обрт. капитала .	966,3	966,3	—
по зајму на бонове по ванр. кредитима	2.000,—	2.000,—	—
Укупно	4 518,8	4.519,3	+0,5

ПАСИВА

Главница Дин. 50,000.000 у кованом злату			
од ове уплаћено	27,9	27,9	—
Резервни фонд	6,2	6,2	—
Новчанице у течају	5.644,9	5.660,8	+15,9
РАЗНЕ ОБАВЕЗЕ:			
по жиро рачунима	527,6	627,3	+99,7
по разним рачунима	151,7	114,3	—37,4

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

Пољопривредни кредит у Француској и организација пољопривредног кредита у нашој земљи, од Др. Вел. Стојковића.

Према наслову и цео материјал дела је подељен у два главна дела. У првом делу се систематски излаже хронолошки развој пољопривредног кредита у Француској од почетка па до последњих дана. Концизно и исцрпно изнете су све фазе, кроз које је пролазио пољопривредни кредит у Француској као и узроци разноврсним појавама, који су овај развој пратили кроз све његове фазе. Кроз сталну корекцију и попуну дошло се тамо до садашњег стања пољопривредног кредита. Према том садашњем стању у Француској организација је овако спроведена :

1. организација локалних каса;
2. организација обласних каса;
3. организација Дирекције за Пољопривредни Кредит.

Број локалних каса у години 1922 био је 4943 са 262,777 чланова, уплаћеним капиталом 23,634,136.47, 7,002.963 резервног фонда и 29,303,391 фр. депозита. Број обласних каса био је 1922. године 98 са уплаћеним капиталом од 34,947.729, депозита 47,034,243 резерве 29,953.960 франака.

Дирекција за Пољопривредни Кредит издала је или је добила авансе до 1922. год. у суми од 365,235.661.15 фр.

Нарочиту пажњу заслужује одељак: „Општи поглед на организацију пољопривредног кредита у Француској“. У њему су критички пропраћена разна погрешна схватања и погрешне мере разних времена, напори приватне и државне иницијативе, да кредит уђе у широке масе доле и да буде што боље расподељен и користи ономе коме је и намењен. Ту се лепо каже, државни новац не сме и не може бити извор

доходака ималаца удела, него само помоћ за пољопривреднике а ради продукције. Тога ради се истиче нарочита улога контроле. Организација пољопривредног кредита се заснива на пуној слободи оснивања и управе установа за деобу пољопривредног кредита и на међусобном поверењу, солидарној одговорности и узајамној контроли давања и употребе новца. Овоме придлази још и држава својим финансирањем. У погледу оштете од града, поплаве и. т. д. предвиђа да ће се донети специјалан закон у вези са установом за пољопривредни кредит и тај је закон већ на путу остварења.

У другом делу се говори о организацији пољопривредног кредита у нашој земљи. Овај део према материјалу обухвата: општи значај пољопривредног кредита у пољопривредној производњи и услове да се пољопривредни кредит може пласирати и дејствовати благотворно на пољопривредну производњу, установе које у садашњици подељују пољопривредни кредит, њихово оснивање, развој и деловање и установе, које треба створити. Из критичког разматрања писац долази до уверења, да расподелу пољопривредног кредита не треба вршити ни преко државне пољопривредне банке, која би се имала основати, нити преко Савеза Земљорадничких Задруга. У погледу организације Пољопривредног Кредита он чини један предлог. По том предлогу би се имала спровести организација као и у Француској т. ј. месна кредитна задруга, обласна кредитна задруга, Дирекција за Пољопривредни Кредит, држећи се при том многих одредаба из закона о српским земљорадничким задругама и италијанског закона о пољопривредном кредиту. Даље се износе облици кредита,

начин поделе кредита преко нове установе, средства те установе за пољопривредни кредит и т. д. На крају је додат и један предлог пројекта закона о пољопривредном кредиту.

Дело износи нешто преко 8 штампаних табака формата Економиста и стаје 25 динара.

Не упуштајући се у многе изнете анализе и закључке, које махом базирају на економским принципима и искуствима код нас као и других народа, и ми морамо хтели не хтели одобрити један природан развој. Живот и прилике су најбољи регулатори. Ма каква пала одлука, дограђивања и прерађивања ће морати бити. Све се мора прилагодити приликама. И писац врло лепо мисли, кад каже да је врло тешко идеје претворити у један конкретан предлог ове врсте, и мисли да овај предлог буде само материјал комисији, која би имала да изради законски предлог. Дело обрађује једно акутно питање садашњице, које је у решавању и заслужује сваку пажњу.

М. Н.

L'art décoratif et industriel dans le Royaume S. H. S., Belgrade 1925. Штампано у Графичком Институту „Народна Мисао“.

Exposition internationale des arts décoratifs et industriels modernes. Section du Royaume des Serbes, Croates et Slovènes, Catalogue officiel. Paris 1925.

Обе ове публикације, укусно опремљене и снабдевене бројним илустрацијама, намењене су у првом реду посетиоцима наших одељења на садашњој међународној париској изложби модерне декоративне уметности и уметничко-занатске радиности. Прва од њих треба да им да сумаран преглед историјског развоја и садашњег стања те радиности у нашој земљи, а друга

да им пружи, поред једног пријатељског и симпатичног увода датог са стручне стране, — нацрт организације изложбе и службени каталог о истој.

Нас на овоме месту интересује питање: да ли и у колико оне пружају тачну и потпуну слику једног специјалног дела наше привредне радиности и преглед економских, нарочито привредно-организаторских проблема, који су са тиме у вези? Одмах ћемо казати да је одговор на ово питање претежним делом негативан.

Оно што је одликовало извесне публикације о учествовању предратне Србије на великим међународним изложбама била је та околност, да су те публикације, и то баш због својих зналачки и стручно израђених прегледа и сређених података и информација, излазиле из оквира чисто пролазних и пригодних дела, па заинтересованима и стручњацима, како у иностранству тако и код нас на дому, служиле као стручна дела трајне или бар трајније вредности и као сигурна помоћна средства у раду. Наше раније званичне публикације, које су штампане поводом Србијиног учествовања на великим изложбама у Турину, Лијежу и Паризу, спадају, између осталог, и у привредна дела која се и данас цене, траже и употребљавају.

Нешто слично не би се могло казати за обе публикације које нас овде сада интересују. Може се одмах нагласити, без бојазни да ће то стварност демантовати, да ће прва од њих и код нас остати само као информативна књижица намењена странцима и да ће с тога имати судбину једног чисто пригодног списка.

Што се пак друге тиче, она остаје као добар детаљни преглед нашег учествовања и по своме уводу има више вредности за нас него за странце, јер

нам показује на један благонаклони начин како је цела наша изложба могла изгледати у очима страног света и који је главни утисак тај свет добијао на њој или односно са ње о организацији и институцијама нашег уметничко-занатског рада и о главним центрима и обиму наше декоративно-уметничке радности.

А.

НАПОМЕНА

Овај број „Економиста“ излази са знатним закашњењем. Ради обавештења читаоцима и претплатницима напомињемо да је то наступило једино из околности, што је Уредништво, с обзиром на примљене обимније рукописе и расправе, најпре намеравало да изда двоброј за август и септембар, па је затим у току овога месеца накнадно изменило ту своју намеру.

НОВЕ КЊИГЕ

Табеле за раднички порез.

У смислу чл. 56. Закона о буџетским дванаестинама за месец април—јули 1925 год., који је обнародован у Службеним Новинама од 1. априла т. г., имају сви телесни радници односно раднице без обзира на природу посла који раде, а који примају зараду од приватних лица или установа, платити држави почев од 1. априла т. г. у име тога пореза 2% од зараде, а сем тога пореза 30% у име ванредног приреза, те инвалидски порез и коморски прирез, а послодавци уплаћују тај порез за своје раднике.

Како је то у великом броју разноврсних пореза у нашем систему непосредног пореза и опорезивања једно за поједине дијелове наше државе посве ново оптерећење, потребно је да се благовремено сви интересенти у ту сврху тачно упуте.

Ова околност изазвала је потребу, да се што пре изда потребни приручник, који ће крај свих упута приказати и табеларно колико према појединој дневној заради отпада на тај раднички порез са свим прирезима, које укључује установа споменутога чл. 56.

Ових дана издаће т. г. Др. Б. Боциан и Др. Л. Полц такав приручник под

насловом „Табеле за раднички порез“, који ће приручник садржати све потребно тако, да ће сваки послодавац знати, колико ће требати од зараде устезати и за радника плаћати.

Књига ће осим тачнога упуства садржати око 120 табела. Цена је књизи 40 динара а наручује се код издавача, Загреб, Прилаз 17/II.

Zakon o Osiguranju Radnika od 14. maja 1922. godine sa objašnjenjem od Dr. Vilima Helebranta. Zagreb. Naklada Središnjeg Ureda za Osiguranje Radnika, 1925.

Закон о осигурању радника од 14. маја 1922 године спада — поред Закона о Таксама — у број оних законских прописа, који највише тангирају интересе ниших привредних кругова и најдубље засецају у њихов свакодневни живот.

Има 125.897 послодаваца који треба да се равнају по томе Закону: да пријављују свакога радника, који ступа у посао, да га одјављују приликом престанка службе, да издају потребне потврде оболелим радницима, да пријављују несрећне случајеве у послу да пријављују све промене у послу, које могу да утичу на опасност посла. Најзад, послодавци плаћају приносе (200

милиона динара) за осигурање својих радника, а приликом исплате радницима њихове зараде имају право да одбију онај део приноса, који пада на терет намештеника. Начин подношења жалби против платежних налога за плаћање ових приноса као и против неправилног увршћења послова у разреде опасности подробно је регулисан поменутиим Законом

С друге стране пак има 475.720 радника, који имају право на потпоре и помоћи у случају болести и несреће а на начин и под условима који су детаљно регулисани Законом. Све жалбе поводом ових потпора и помоћи решава суд радничког осигурања, како је установљено поменутиим Законом.

Има три године од како је Закон ступио на снагу. Међутим ни надлежствени појединци нису још довољно упознати са његовим прописима. Установе и намештеници радничког осигурања и до сада се сматрају као нека државна надлежства, и ако поменутиим установама управљају и чиновништво у њима постављају потпуно аутономна тела — равнатељства окружних уреда — над чијим радом Министарство Социјалне Политике врши само формални законски надзор.

Послодавци често трпе штету што нису упознати са детаљима одређивања приноса, они губе спорове са уредима, пошто подnose своје жалбе ненадлежно или неблаговремено. Исто тако и радници не искоришћују, због непознавања Закона и неупућености, сва права која им по Закону припадају.

Стога књига д-ра В. Хелебранта, која је изашла у издању Средишног Уреда

за Осигурање Радника у Загребу (и која се по цени коштања од 70 динара може добити у свима окружним уредима за осигурање радника) одговара једној стварној потреби и не сме да фали ни у једном државном надлештву или већем приватном биро-у а нарочито ни у једној адвокатској канцеларији.

У продаји има само службено издање Закона штампано ћирилицом, литиницом као и на словеначком језику. Остале пак наредбе, које се односе на провођење Закона могле су се пронаћи једино у Службеним Новинама односно у публикацијама Средишног Уреда. Па како су ове већ одавно распродате, то се сва ова важећа законска наређења у опште нису могла набавити од стране интересената.

Књига обухвата на 54 стране кратак увод у радничко осигурање на страни и код нас; затим долази на 273 стр. Закон са коментарима из праксе (решења Министарства Социјалне Политике и окружнице Средишног Уреда); Проведбена Наредба Министра Социјалне Политике од 3. VI. 1922 г.; Статут Средишног Уреда и његових месних органа; Наредба Министра Социјалне Политике од 21 јуна 1922 г. бр. 3159 о увршћењу послова у разреде опасности и Таблица Опасности за 863 врсте послова. У прилогу налазимо Таблицу надничних разреда, приноса за случај болести и законом дозвољених одбитака од зараде намештеника, као и таблицу новчаног еквивалента припадљности у натури.

Употреба књиге олакшана је подробним азбучним регистром.

Ал. В.

Власник за Друштво, Председник
Милић Радовановић
Јованова, 77

Одговорни уредник
Никола Станаревић
Цар Урошева ул. 17

ПОШТАНСКА ШТЕДИОНИЦА

КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА

ПОШТАНСКО—ЧЕКОВНИ ПРОМЕТ У ЈУЛУ 1925. ГОДИНЕ.

А. КРЕТАЊЕ ЧЕКОВНИХ РАЧУНА:

Стање 30-VI-25.

у Београду	1.284,	ново отворен	66,	салдираних	—	стање 31-VII-25	1.350
„ Сарајеву	2.574,	„	16,	„	10,	„	2.580
„ Љубљани	4.131,	„	22,	„	14,	„	4.139
„ Загребу	3.863,	„	44,	„	9,	„	3.898
Укупно	11.852,	„	148,	„	33,	„	11.967

Б. СТАЊЕ УЛОЖАКА:

	на дан 30-VII-1925. год.	на дан 31-VII-1925. год.
у Београду	Дин. 62,111.654.46.	Дин. 68.908.742,22.
„ Сарајеву	„ 44,772.533.59.	„ 45,678.598.99.
„ Љубљани	„ 52,756.855 05.	„ 43,271.508.16.
„ Загребу	„ 82,236.352.33.	„ 78,118.242.02.
Укупно	Дин. 241,877.395.43.	Дин. 235,977.091.39.

В. УКУПНИ ПРОМЕТ:

број УПЛАТА	365.716.	укупан износ	Дин. 1.518.057.661.10.
„ ИСПЛАТА	155.876.	„	„ 1.523,957.965.14.
СВЕГА	521.592.	„	„ 3.042,015.626.24.
Од тога без готовине	49.548.	„	„ 1.309,212.356.81.
т. ј.	9,5%		43,04%

О Г Л А С

Према решењу Управног Одбора Самосталне Монополске Управе МБр. 3840 од 13. марта 1925. год. Управа Држаених Монопола расписује трећу оферталну лицитацију за израду нужника, бунара, шупе за пожарне справе, базен за воду и капију код Стоваришта Непрерађених Дувана у Струмици.

Лицитација ће се одржати у четвртак 5. октобра т. г. у 11. часова пре подне у канцеларији Стоваришта Непрерађених Дувана у Струмици.

Предрачунска сума износи за све објекте укупно динара 97.215,19 а кауција од 5.000 динара, што чини 5% од заокругљене предрачунске суме, у готовом или законом одобреним хартијама од вредности има се положити на дан лицитације, најдаље до 10 часова пре подне, Благајни Стоваришта у Струмици.

Планови и услови могу се видети у канцеларији Техничког Одсека Управе Монопола и у Стоваришту Непрерађених Дувана у Струмици.

Из канцеларије Индустијског Одељења Управе Државних Монопола И. М. Бр. 12.732 од 14-VII-1925. год.

Читаоцима.

И ако смо већ зашли у другу половину године, многи наши претплатници нису измирили своју претплату за ову годину.

Поред тога што се претплата може најлакше слати поштанском чековном уплатницом, ми смо се постарали да у свима већим местима ангажујемо било пријатеље нашег часописа, било чланове управног одбора нашег Друштва, да као повереници „Економиста“ скупљају претплату. Љубазно су се одазвала нашем позиву ова господа :

Загреб, Др А. Цувај, главни тајник Трговачко-Обртничке Коморе
Сарајево, Др Војислав Бесаровић, тајник Трговачке и Обртничке Коморе
Сомбор, Г. Јован Радуловић, управник Царинарнице
Осијек, Г. Чеда Плавшић, секретар Трговачке Коморе
Субошица, Милан С. Дамјановић, секретар Савеза Индустијалаца
Н. Сад, Др Бранко Петровић, секретар Берзе
Сјилип, Др Борош управник Градске Штедионице
Сремски Карловци, Г. Славко Видаковић шеф Управе Фондова.

Молимо наше дужнике из ових градова, да претплату положе нашем поверенику у дотичном месту. Бићемо захвални и другим пријатељима „Економиста“, који се буду јавили за наше поверенике у осталим местима, где их још немамо.

ПОШТАНСКА ШТЕДИОНИЦА

Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца

Поштанска Штедионица у Београду са филијалама у Загребу, Љубљани и Сарајеву отвара чековне рачуне преко којих се могу вршити диспозиције јевтиније но преко ма које друге установе у нашој држави. Пријаве за отварање чековних рачуна прима Поштанска Штедионица, њене филијале и свака пошта у нашој држави. Врло једноставна манипулација и минимални трошкови. Највећа мрежа филијала Апсолутна сигурност. За улоге јамчи у крајњој линији и држава.

Улози по чековним рачунима укамађују се.

Упуства за пословање са Поштанском Штедионицом шаљу се на захтев свакоме бесплатно.

Преписка са Поштанском Штедионицом у предмету чековних рачуна ослобођена је поштарине.

Поштанска Штедионица даје кредите (новчаним заводима).

Поштанска Штедионица примаће ускоро улоге на штедњу, плаћаће 4% камате, за улоге јамчи држава.

Преко Поштанске Штедионице може се слати новац у Сједињене Државе Северне Америке. Ускоро ће се отворити промет са Канадом и Чехословачком Републиком, као и са другим државама.

Поштанска Штедионица је члан Београдске Берзе и на истој извршује и налоге својих комитената.

— Користите се Поштанском Штедионицом. —

ОБЈАВА

Управа Државних Монопола набавиће путем оферталне лицитације, која ће се одржати на дан 7. септембра 1925. год. у 11 часова у канцеларији Управника Државних Монопола, 60.000 кгр. голог бензина за потребу Монополске Управе.

Услови као и сва ближа обавештења могу се добити у канцеларији Еко много Одељења ове Управе сваког радног дана од 8—12 часова.

Из канцеларије Управе Државних Монопола ЕМБр. 19536 од 31. јула 1925. год у Београду.

ОБЈАВА

Према решењу Управног Одбора Самосталне Монополске Управе М. Бр. 13.009 од 3. августа 1925 год. Управа Државних Монопола расписује прву оферталну лицитацију за оправку зграде магацина Стоваришта Соли у Бару.

Личитација ће се одржати у суботу 28. септембра тек. год. у 11. часова пре подне у канцеларији Управника Стоваришта Соли у Бару.

Предрачунска сума износи 112.000 динара а кауција од динара 5.600, што чини 5%, од заокругљене предрачунске суме, у готовом или законом одобреним хартијама од вредности има се положити на дан лицитације, најдаље до 10 часова пре подне Благајнику Стоваришта Соли у Бару. План, предрачун и услови могу се видети у Техничком Одсеку Управе Монопола сваког радног дана од 7 до 12 часова пре подне, и у канцеларији Стоваришта Соли у Бару.

Из канцеларије Индустијског Одељења Управе Државних Монопола И. М. Бр. 12127 од 6-VIII-1925. год.

НАБАВКА ЦАКОВА ОД ЈУТЕ

Управа Државних Монопола набавиће путем оферталне лицитације, која ће се одржати на дан 14. августа 1925. г. у 11 часова у канцеларији Управника Државних Монопола 600.000 комада нових цакова од јуте за пренос и паковање морске и ситне кухињске соли а за потребу Солане у Креки и Пагу.

Услови као и сва ближа обавештења могу се добити у канцеларији Економног Одељења ове Управе сваког радног дана од 8—12 часова.

Из канцеларије Управе Државних Монопола ЕМБр. 16963 од 7. јула 1925. г. у Београду.

БОСАНСКА БАНКА

АКЦИОНАРСКО ДРУШТВО У БЕОГРАДУ

УПЛАЋЕНИ КАПИТАЛ ДИН. 30,000.000

ФИЛИЈАЛА У САРАЈЕВУ

Афилирани завод: Трговачко-Индустријска Банка
„Вардар“ у Скопљу

ПРИМА УЛОГЕ НА ШТЕДЊУ И ВРАЋА ИХ БЕЗ ОТКАЗА.

ОБАВЉА СВЕ БАНКОВНЕ ПОСЛОВЕ УЗ НАЈПОВОЉНИЈЕ УСЛОВЕ

Телефонски бројеви: 8—60 и 27—17.

ОБЈАВА

Управа Државних Монопола набавиће путем друге оферталне лицитације, која ће се одржати на дан 27. августа 1925. г. у 11 часова у канцеларији Управника Државних Монопола, 275.000 метара челичних пантлика са 20 апарата за стезање и прибором за осигурање од крађе 121.000 сандука са дуванским прерађевинама.

Услови као и сва ближа обавештења могу се добити у канцеларији Економног Одељења сваког радног дана од 8—12 часова.

Из канцеларије Управе Државних Монопола ЕМБр. 18687 од 28. јула 1925. г. у Београду.